

ZINĀTNISKIE RAKSTI

Elīna Guščika

LATVIJAS UN LIETUVAS TERITORIJAS UZKALNIŅU AR AKMEŅU RIŅĶI KAPULAUKU IZPĒTES VĒSTURE

IEVADS

Latvijas un Lietuvas teritorijas agrā dzelzs laikmeta un vidējā dzelzs laikmeta pirmās puses (1.–6./7. gs.) uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki, pateicoties savai virszemes konstrukcijai un bagātajam arheoloģiskā materiāla klāstam, vienmēr saistījuši gan vienkāršu interesentu, gan pētnieku uzmanību. Tie ir ne tikai spilgti attiecīgā laika apbedīšanas tradīciju liecinieki, bet sniedz arī plašāko avotu bāzi par agrā dzelzs laikmeta un vidējā dzelzs laikmeta sākuma materiālo kultūru, saimniecību, sabiedrības sociālo uzbūvi u.c. aspektiem.

Mirušo apbedīšana uzkalniņu kapulaukos aizsākās 1. gs. otrajā pusē, un jau 2. gs. izveidojās to pamata izplatības areāls, kas aptvēra mūsdienu Zemgali, Vidzemes rietumu daļu, Augšzemi, Lietuvas vidusdaļu un ziemeļus; atsevišķi kapulauki atklāti arī Latgales vidusdaļā.¹ Kā rāda nosaukums, mirušie šajos kapulaukos apbedīti zem smilšu uzbēruma no akmeņiem likta riņķa ietvaros.² Sākotnēji uz pamatzemes tika izveidots akmeņu iežogs, tā iekšpusē guldīts nededzināts mirušais un pārklāts ar smilšu uzbērumu. Mirušais visbiežāk likts uz pamatzemes, retāk veidota kapa bedre. Kā nozīmīgas kapa sastāvdaļas minamas dažādi līdzī dotie priekšmeti un pie mirušā klāt liktie akmeņi. Šādi veidoti uzkalniņi varēja būt gan individuālas, gan kolektīvas apbedījumu vietas. Kolektīvajos uzkalniņos, kas apbedīšanai nereti izmantoti ilgstošā laika posmā, kapi atklāti arī dažādos uzbēruma slāņos – kad riņķis bija aizpildīts, mirušos guldīja uz jau izveidotā uzbēruma virsmas un pārklāja ar jaunu smilšu kārtu. No apbedīto skaita lielā mērā bija atkarīgi uzkalniņu izmēri – to diametrs variē no 3 līdz 20 m, augstums – no 20 cm līdz pat 2 metriem. Arī pašu uzkalniņu skaits vienā kapulaukā varēja būt dažāds – no viena līdz pat vairāk nekā 100. Kopš 5. gs. jaunu uzkalniņu veidošana tikpat kā nenotika, bet mirušos sāka ierakt jau esošajos.³ Visā uzkalniņkapulauku

areālā šajā laikā veidojās plaši līdzenie kapulauki, kas pamazām pilnībā nomainīja tradīciju mirušos apbedīt uzkalniņos ar akmeņu riņķi.⁴ Areāla rietumu daļā apbedīšana uzkalniņos beidzās 5.–6. gs., austrumu daļā tā turpinājās līdz 6.–7. gadsimtam.⁵

Jāpiemin, ka apskatāmās apbedīšanas tradīcijas elementi novērojami arī vairākos 4.–6. gs. t.s. Austrumlietuvas uzkalniņkapulaukos.⁶ Tāpat akmeņu riņķi atklāti dažos Latvijas un Lietuvas austrumu daļas vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulaukos (Mišķinos, Pajostē u.c.).⁷ Tomēr šīs parādības drīzāk jāskata kā attiecīgo pieminekļu veidu viena no īpatnībām, nevis kā atsevišķi uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki.

Latvijas un Lietuvas teritorijā konstatēti apmēram 340 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki. Precīzs to skaits nav nosakāms. Arheoloģiski nepētītie kapulauki kā iespējami apskatāmā veida pieminekļi identificēti vien pēc ārējām pazīmēm. Nav izslēgts, ka daļa varētu būt jau minētie pēc formas (bet ne pēc pārējiem elementiem) līdzīgie Austrumlietuvas uzkalniņkapulauki. Tāpat pētījumi bieži vien nav ļāvuši precīzāk noskaidrot pieminekļu veidu, un tie identificējami vairs tikai kā varbūtēji uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki. Šeit gan jāņem vērā, ka šādi pieminekļi Dienvidlatvijā un Ziemeļlietuvā agrajā dzelzs laikmetā un vidējā dzelzs laikmeta sākumā bija dominējošais, taču ne vienīgais apbedīšanas veids. Areāla rietumu daļā atklāti arī atsevišķi ar 2.–4. gs. datējami līdzenie kapi.⁸ Nav izslēgts, ka literatūrā minētie varbūtējie uzkalniņu kapulauki ir līdzeno kapu liecības. Tāpat iespējams, ka vēl visai maz zināmie agrā dzelzs laikmeta līdzenie kapi ir stipri postītu uzkalniņu paliekas.

Uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izpēte ilgst jau vairāk nekā 200 gadu, kuru laikā veikta gan pieminekļu apzināšana un arheoloģiskā izpēte, gan iegūtā materiāla apstrāde. Šīs izpētes process nav vērtējams viennozīmīgi. Pēc mērķiem, metodēm un pieejas iegūtā materiāla interpretācijā uzkalniņu ar akmeņu riņķi izpētes vēsturi var iedalīt četros posmos: 18. gs. otrā puse – 20. gs. pirmie divi gadu desmiti; 20. gs. divdesmitie gadi – četrdesmito gadu pirmā puse; 20. gs. četrdesmito gadu otrā puse – astoņdesmitie gadi; 20. gs. deviņdesmitie gadi – 21. gadsimts.

18. GS. OTRĀ PUSE – 20. GS. PIRMIE DIVI GADU DESMITI

Pētnieciskas ievirzes interese par uzkalniņiem ar akmeņu riņķi, līdzīgi kā par citiem senatnes pieminekļiem, radās romantisma strāvojuma ietekmē 18. gs. beigās, 19. gs. sākumā.⁹ Tomēr arheoloģija kā zinātne šajā laikā tikai veidojās, un izpratne par arheoloģiskajiem pētījumiem nereti bija citāda nekā mūsdienās pieņemtā.

Līdz 20. gs. divdesmitajiem gadiem Lietuvas un Latvijas teritorijā uzkalniņu kapulauku areāls pēc administratīvā iedalījuma pamatā ietilpa Krievijas impērijas Lietuvas (kopš 1801. gada Viļņas, bet kopš 1843. gada Kauņas), Kurzemes un Vidzemes, kā arī Vitebskas guberņā. Nevienā no tām vēl nebija pieņemti kādi pieminekļu aizsardzības likumi vai noteikumi. Oficiāli gan kopš 19. gs. otrās puses par izrakumu organizēšanu un veikšanu bija atbildīga 1859. gadā nodibinātā Pēterburgas Ķeizarkārīgo arheoloģijas komisija, taču realitātē Baltijas guberņās šajā jomā bija liela brīvība.¹⁰ Visi pieminekļi būtībā piederēja attiecīgās zemes īpašniekiem. Tādējādi arī izrakumus ar zemes īpašnieka atļauju varēja veikt jebkurā arheoloģiskajā objektā, tāpat iegūtos artefaktus izrakumu veicējs vai zemes īpašnieks varēja paturēt sev.¹¹ Tāpat nebija noteikumu, kas liktu ievērot kādas zinātniskas izpētes metodes un izrakumu gaitas dokumentāciju. Tiesa gan – bija pazīstamas Tada Čacka (*Czacki*, 1765–1813) un Haralda Brakela (*Brackel*) arheoloģisko pieminekļu izpētes instrukcijas (attieciņi pirmā izdota jau 1805. gadā, otrā – 1840. gadā), kas uzsvēra visu atklāto liecību nozīmību senvēstures izpētē.¹² Tomēr šīm instrukcijām bija rekomendējošs, nevis juridisks raksturs. Līdz ar to izpētes metodes varēja būt visai dažādas. Atšķirības īpaši vērojamas, salīdzinot uzkalniņu izpētes stāvokli dažādās guberņās.

Senākie uzkalniņu ar akmeņu riņķi arheoloģiskie pētījumi zināmi no Lietuvas (vēlāk Viļņas, Kauņas) guberņas. Kopumā līdz 20. gs. divdesmitajiem gadiem šeit rakti 34 apskatāmā veida kapulauki, kas ir visai ievērojams skaits. Tomēr par lielāko daļu saglabājušās visai fragmentāras liecības. Ar atsevišķiem izņēmumiem izrakumu veicēji lielākoties bija privātpersonas (galvenokārt poļu izcelsmes vietējie zemes īpašnieki), kuru mērķis bija papildināt privātkolekcijas. Šodien nereti zināms vien pats pētniecības fakts vai liecība par iegūto senlietu materiālu, turklāt arī šai informācijai visbiežāk ir gadījuma raksturs (tā iegūstama no personiskās korespondences, pastarpinātu personu publikācijām u.c.¹³). Kādas ilgstoši darbojošās pētnieciskas ievirzes institūcijas līdz pat Kauņas muzeja izveidei 19. gs. nogalē šajā guberņā nebija; arī Kauņas muzejs sākotnēji arheoloģiskajā pētniecībā vēl neiesaistījās.¹⁴

Pirmie zināmie uzkalniņu ar akmeņu riņķi izrakumi notika 18. gs. otrajā pusē Raginēnu kapulaukā Staņislova Poņatovska (*Poniatowski*, 1764–1795) vadībā.¹⁵ Jau 19. gs. pirmajā pusē Kauņas guberņas uzkalniņu izpētē iesaistījās redzamākie tālaika senatnes pētnieki. Dionizs Poškus (*Pasziewicz*, ap 1765–1830) veica izrakumus Adakavas kapulaukā, Fridrihs de Monperē (*de Montperreux*, 1798–1850) pētīja Raginēnu un Karpišķu kapulaukus, Francišks Viļčinskis (*Wilczyński*, 1796–1859) – Kustu un Vaineiķu kapulaukus, bet Ludviks Jucevičs (*Jucewicz*, 1813–1846) – iespējams, Akmeņu un arī Gergždeļu

kapulaukus.¹⁶ Tomēr līdz pat 19. gs. astoņdesmitajiem gadiem nevar runāt par intensīviem mūsdienu Lietuvas teritorijas uzkalniņu pētījumiem. Bez iepriekšminētajiem zināms vēl tikai par Grūžu un Nemunēļu–Radvilišķu kapulauku rakšanas darbiem (šeit un turpmāk – precīzākai informācijai sk. attēlu un tabulu).¹⁷ Plašāka informācija saglabājusies vien no F. de Monperē izrakumiem.¹⁸

Izrakumu skaits Kauņas guberņas uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos ievērojami palielinājās 19. gs. nogalē. Joprojām vairums racēju bija dažādas privātpersonas, kas par saviem pētījumiem plašāku informāciju nav atstājušas. Kā aktīvākais jāmin kāds karavīrs S. Masalitinovs (*Массалитинов*), kas 20. gs. sākumā raka Bajorišķu, Jagminišķes, Kēdaiņu, Pakunes, Pūsdvaru un Skrebišķu kapulaukos.¹⁹ Pavisam maz zināms arī par vairāku citu “pētnieku” veiktajiem izrakumiem Čekaiču, Gaiļūņu, Gilviču, Karpišķu, Kubilišķu, Kupru, Lašinsku, Mičūņu, Nevēžiniņķu, Norkūnu, Pakalnišķu, Plaučišķu, Raginēnu un Tetirvinu kapulaukos.²⁰ Par pirmajiem zinātniskajiem izrakumiem uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos ar vairāk vai mazāk detalizētu dokumentāciju var uzskatīt Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības (*Kurländische Gesellschaft für Literatur und Kunst*) korespondētājlocekļa Tada Daugirda (*Dowgird*, 1852–1919) un Pēterburgas Ķeizariskās arheoloģijas komisijas (*Императорская археологическая комиссия*) sūtītā arheologa Ivana Abramova (*Абрамов*, 1874–1962) pētījumus. T. Daugirds 19. gs. astoņdesmitajos gados Šauļu apkaimē veica izrakumus Gilviču, Kuršu un Visderģu kapulaukos, bet I. Abramovs 1909. un 1910. gadā raka piecos Panevėžas apkārtnes kapulaukos – Berčūnos, Gilboņos, Pakalnišķos, Pamarnaķos un Skverbos, kā arī Šauļu apkaimes Raginēnu kapulaukā.²¹

Nemot vērā visai nepilnīgo informāciju, ir grūti izvērtēt Kauņas guberņā notikušo pētījumu apjomus un to rezultātus. Zināms, ka plaši pētījumi un nozīmīgi atklājumi veikti Raginēnos, kur kopumā rakti aptuveni 50 no konstatētajiem apmēram 100 uzkalniņiem. Šeit atklātas gan dažādas akmeņu konstrukcijas, gan vairāki nepostīti apbedījumi, turklāt ne tikai skeletkapi, bet arī ugunskaņi.²² F. de Monperē sniedzis ziņas par vienu nedezinātu apbedīto, kas bija likts sēdus. Nozīmīgas liecības atklātas arī Visderģos, kur, izpētot astoņus no aptuveni 25 kapulauka uzkalniņiem, konstatēti 27 skeletkapi, kā arī vairākas specifiskas uzkalniņu uzbūves īpatnības – gan individuālie, gan kolektīvie uzkalniņi, kā arī dubultuzkalniņi.²³ No citiem pieminētajiem saglabājušās liecības galvenokārt tikai par atsevišķiem cilvēku kaulu un senlietu atradumiem.

Citāda situācija uzkalniņu izpētē izveidojās Kurzemes un Vidzemes guberņā. Šeit senākie izrakumi zināmi tikai no 19. gs. sešdesmitajiem gadiem, taču jau no pašiem aizsākumiem tie galvenokārt bija saistīti nevis ar privātpersonu aktivitātēm, bet ar dažādu zinātnisku institūciju darbību. Guberņu centros – Jelgavā, Rīgā un Tērbatā jau

19. gs. pirmajā pusē un vidū bija nodibinātas biedrības, kas izvērsa arheoloģisko pieminekļu sistemātisku izpēti.²⁴ Praktiski visi izrakumu veicēji bija šo biedrību biedri vai korespondētājlocekļi. To izveidotajos muzejos tika apzināti vākta informācija par reģiona senatni – krātas senlietas un regulāri veiktas un protokolētas arheoloģisko pētījumu atskaites. Uzkalniņu izpētē nozīmīga bija arī jau 19. gs. sākumā atjaunotās Tērbatas Universitātes darbība. Tāpat pētniecību veicinošs notikums bija Rīgā 1896. gadā notikušais X Viskrievijas arheologu kongress. Tas viss noteica, ka jau par šajā periodā pētītajiem Kurzemes un Vidzemes guberņas pieminekļiem saglabājusies samērā plaša informācija, kas ļauj izvērtēt to apjomus un rezultātus.

Kurzemes guberņā izrakumi veikti 18 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos. Guberņas rietumu daļas uzkalniņu izpēte saistās galvenokārt ar senatnes pētnieka Dobeles mācītāja Augusta Bilenšteina (*Bielenstein*, 1826–1907), Augusta Rezona (*Raison*, 1807–1882) un mākslinieka Jūliusa Dēringa (*Döring*, 1818–1898), kā arī vietējās muižas īpašnieka Otokāra fon Hernera (*Herner*) darbību 19. gs. sešdesmitajos gados. Visbiežāk viņi kopīgi veica pētījumus Pokaiņu, Vecpokaiņu, Ozolkalna un Stinku kapulaukos.²⁵ Zemgalē izrakumi notika vēl tikai Zantes kapulaukā 1892. gadā Tērbatas Universitātes profesora Riharda Hausmana (*Hausmann*, 1842–1918) vadībā.²⁶ Guberņas austrumu daļā pirmie plašāk dokumentētie bija Franca Hāna (*Hahn*) 1867. gadā veiktie izrakumi Svarēnu kapulaukā.²⁷ Taču reģiona intensīvāka pētniecība norisa saistībā ar Viskrievijas X arheologu kongresu. Tā ietvaros krievu arheologs Sergejs Bogojavlenskis (*Богоявленский*, 1871–1947) veica izrakumus Jēkabpils apkaimes Antužu, Pungu un Slates kapulaukos.²⁸ Iespējams, gatavojoties minētajam kongresam, Sēlpils apkaimes uzkalniņu izpētē aktīvi iesaistījās vietējās muižas īpašnieka brālis Pauls Zelmers (*Sellmer*) – viņš raka Jozupju, Plāteru, Priekšānu, Spietiņu un Vizbuļu kapulaukos, taču par šiem, tāpat kā par citu zemes īpašnieku veiktajiem izrakumiem Arbidānu, Priekšānu, Ruķu, Strubenču un Stūreļu kapulaukos saglabājusies visai skopa informācija.²⁹

Vidzemes guberņā izrakumi veikti deviņos kapulaukos. Pētījumi galvenokārt saistās ar vietējā zemes īpašnieka Karla Zīversā (*Sievers*, 1814–1879) un Tērbatas Universitātes profesora Konstantīna Grēvinka (*Grewingk*, 1819–1887) darbību 19. gs. septiņdesmitajos gados. Gan abi kopā, gan individuāli viņi veica izrakumus Straupes apkārtnes Avaidu, Ķūķa, Lielgaujmaļu un Pūricu II kapulaukos.³⁰ Vairākos kapulaukos racis arī Kēnigsbergas Universitātes profesors Makss Eberts (*Ebert*, 1879–1929) – viņa vadībā pētīti Cīruļu un Iršu kapulauki.³¹ Dažādi citi pētnieki veikuši izrakumus arī Jaunāsmuižas, Kalnasavēļu, Liepāderu un Paltmales kapulaukos.³²

Salīdzinot ar Kauņas guberņas pieminekļiem, Kurzemes un Vidzemes guberņā izpētes apjomi bija krietni mazāki – visos kapulaukos

kopumā izpētīts aptuveni tikpat daudz uzkalniņu, cik vienā Raginēnu kapulaukā. Taču šeit arī kopējais uzkalniņu skaits kapulaukos nebija tik liels (visbiežāk nepārsniedza 7–8). Visvairāk uzkalniņu pētīts Kurzemes guberņas Vecpokaiņu un Pungu kapulaukos, kur katrā rakti seši uzkalniņi no attiecīgi 10 un ap 20 konstatētajiem. Taču apbedīšanas tradīciju izpētē daudz nozīmīgāk izvērtēt rakto un konstatēto uzkalniņu skaita attiecības kapulaukā, kas ļauj spriest par atklātajām liecībām visa kapulauka kontekstā. Šajā ziņā jāizceļ izrakumi Kurzemes guberņas Svarēnos un Vidzemes guberņas Lielgaujmaļos, kur katrā pētīti visi pieci konstatētie uzkalniņi. Jāpiemin, ka vairāki pētītie kapulauki sastāvēja tikai no viena uzkalniņa. Kurzemes guberņā tādi bija Antužu, Arbidānu, Jozupju un Plāteru, bet Vidzemes guberņā – Avaidu, Cīruļu, Ķūķa, Paltmales un Pūricu kapulauki. Vairumā gadījumu pētnieki norādījuši uz plašiem postījumiem – visbiežāk iegūti atsevišķi cilvēku kaulu fragmenti un senlietu savrupatradumi. Nozīmīgākā informācija iegūta Kurzemes guberņas Zantē.³³ Salīdzinoši neliela apjoma pētījumos – rokot trīs no aptuveni 30 kapulauka uzkalniņiem, šeit fiksētas gan dažādas uzkalniņu uzbūves īpatnības, gan arī samērā labi saglabāties skeletapbedījums. Jāpiemin, ka šis ir viens no nedaudzajiem zināmajiem kapulaukiem, kur visi pētītie uzkalniņi bija izmantoti tikai viena mirušā apbedīšanai. Interesanti atklājumi veikti arī Vidzemes guberņas Cīruļu uzkalniņā, kur konstatēti ne tikai cilvēku apbedījumi, bet arī suņa kaps.³⁴ Vairāku kapulauku aprakstos (gan no Kurzemes, gan Vidzemes guberņas pieminekļiem) minēti ne tikai skeletkapi, bet arī atsevišķu ugunskapu liecības.³⁵

Jāpiemin, ka arī Vitebskas guberņā jau kopš 19. gs. pirmās puses bija zināmi atsevišķi uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki.³⁶ Ziņas par rakšanas darbiem un to rezultātā atklātiem apbedījumiem ir vienīgi no Tistavas–Seismaņiem, taču precīzāka informācija ne par šo rakšanas darbu apstākļiem, ne laiku un veicējiem nav saglabājusies.³⁷

Visu šo izrakumu laikā neapšaubāmi uzkrāta apjomīga informācija par apbedīšanas tradīcijām uzkalniņos ar akmeņu riņķi. Tomēr izrakumu veicēju apgalvojumi ne vienmēr viennozīmīgi vērtējami kā fakti. Iespējams, vairums slēdzienu skaidrojams ar izrakumu metodikas īpatnībām.

Izrakumu veicēji konkrētākas ziņas par arheoloģiskajos lauka darbos izmantotajām metodēm snieguši reti. Skaidrs, ka pētāmo uzkalniņu izvēli kapulaukā galvenokārt noteica to lielums – parasti rakti izmēros prāvākie uzkalniņi. Par pašu izrakumu metodiku var secināt, salīdzinot ekspedīcijām veltīto laiku un tajās paveikto darbu apjomu, kā arī iegūto liecību raksturu. Lielākajā daļā uzkalniņu nepilnas dienas laikā sasniegta sākotnējā zemes virskārta, konstatētas visai neskaidras apbedījumu u.c. liecības un iegūts senlietu materiāls. Tādējādi, domājams, vairumā gadījumu izrakumi bija visai vienkārši –

apmēram uzkalniņa centrā (kur ir visbiežākais uzbēruma slānis) līdz pamatzemei rakta bedre un savākti atradumi. Atšķirīgas izrakumu metodes lietoja M. Eberts un K. Šillings. Viņi Cīruļu un Paltmales kapulaukos pāri uzkalniņa vidum raka ne visai platu tranšeju ar atsevišķiem paplašinājumiem, šādi veidojot arī uzkalniņa šķērsgriezumu slāņu noteikšanai,³⁸ taču šajā gadījumā tāpat liela uzbēruma daļa palika nepētīta. Tas nozīmē, ka avotos aprakstītās arheoloģiskās liecības visbiežāk ir nepilnīgas un izrautas no kopējā uzkalniņa un kapulauka konteksta, kādēļ nereti bija grūti noteikt to nozīmi. Piemēram, F. de Monperē minētais sēdus apbedītais Raginēnu kapulaukā varētu būt vairāku, dažādos uzkalniņa slāņos daļēji atklātu kapu liecības.³⁹ Iespējams, avotos minētie ugunskaupi atsevišķos gadījumos vienkārši skaidrojami kā dažādu ugunsrituālu paliekas. Tāpat daudzviet konstatētie postījumi vai atsevišķie cilvēku kaulu fragmenti un senlietu savrupatradumi daļā gadījumu varētu būt nepilnīgās metodikas sekas. Nav izslēgts, ka tieši izrakumu metodika nav ļāvusi precīzi identificēt atsevišķu pieminekļu veidu. Piemēram, visticamāk, arī Skarē (kas literatūrā pazīstams kā līdzenais kapulauks⁴⁰) bijuši uzkalniņi vai to paliekas, par ko liecina A. Bilenšteina, A. Rozena un Georga Bitnera (*Büttner*) 1865. gadā atklātie un visai neskaidri aprakstītie akmeņu riņķi un četrstūri.⁴¹ Šajā ziņā kā īpašs trūkums jāatzīmē ikonogrāfiskā materiāla neesamība. Tikai atsevišķi pētnieki zīmējuši uzkalniņu plānus,⁴² Kalnasavēļās pat bijusi uzņemta fotogrāfija.⁴³

Kā papildinājums arheoloģiskajām metodēm atsevišķos gadījumos kapulauku izpētē tika izmantotas arī dabaszinātnes – aizsākās antropoloģiskie pētījumi. Zināms, ka jau F. de Monperē 19. gs. divdesmitajos–trīsdesmitajos gados Karpišķu kapulauka cilvēku kaulu materiālu nodevis Milānas un Jelgavas Kurzemes provinces muzejam, taču nav saglabājušās liecības, ka tas būtu izvērtēts.⁴⁴ Antropoloģisko materiālu izvērtēšanai nodevis arī, piemēram, M. Eberts pēc izrakumiem Cīruļu kapulaukā.⁴⁵

Kopumā no 18. gs. otrās puses līdz 20. gs. divdesmitajiem gadiem zināmi izrakumi 60 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos. Visticamāk, rakšanas darbi norisūši daudz lielākā skaitā pieminekļu, tikai par tiem nav saglabājusies informācija. Šādu varbūtību pieļauj vēlāko pētnieku gandrīz vienmēr atklātās rakšanas pēdas pētāmajos uzkalniņos.⁴⁶ Protams, liela daļa varētu būt skaidrojama nevis ar apzinātiem senatnes pieminekļa izrakumiem, bet ar vienkāršu interesi par savdabīgo virszemes konstrukciju. Informācijas trūkuma un pētniecības kritēriju neesamības dēļ arī zināmos un iepriekš minētos šī perioda izrakumus bieži vien grūti izvērtēt un noteikt, vai tie pieskaitāmi mērķtiecīgiem zinātniskas ievirzes pētījumiem vai vienkāršas intereses vadītiem lauka darbiem. Tomēr nereti, pateicoties šai interesei, biedrību muzejos un pie kolekcionāriem nonāca daudzi savrupatradumi,

kas ļāva identificēt aizvien jaunus uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukus. Vairāki kapulauki atklāti, arī pateicoties iedzīvotāju nodotajām senlietām, kas iegūtas lauksaimniecības darbu gaitā. Atsevišķas pieminekļu apzināšanas ekspedīcijas ar mērķi atklāt jaunus pieminekļus šajā periodā nebija raksturīgas. Tikai gatavojoties 1893. gada Viskrievijas IX arheologu kongresam Viļņā, Fjodors Pokrovskis (*Покровский*, 1855–1903) rikoja ekspedīciju, kuras laikā ievāca ziņas no vietējiem iedzīvotājiem (skolotājiem u.c.) par līdz tam nezināmiem Kauņas guberņas uzkalniņu kapulaukiem.⁴⁷ Kopumā apskatāmajā periodā atklāts vēl ap 40 agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku.

Neskatoties uz dažādām metožu nepilnībām, šie pētījumi noveda pie pirmajiem mēģinājumiem apkopot iegūto materiālu, vispārīgi raksturot attiecīgās apbedīšanas tradīcijas un risināt to izcelšanās, piederības un hronoloģijas jautājumus.

Pirmās publikācijas, kur apskatīti uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki, attiecināmas uz 19. gs. pirmo pusi. Viļņas guberņā L. Jucevičs jau 19. gs. trīsdesmitajos gados uzkalniņus izdalīja kā atsevišķu pieminekļu veidu – viņš norādīja gan to aptuveno izplatības robežu, gan uzbūves pamatprincipus.⁴⁸ Jāņem vērā, ka līdz tam bija pētīti tikai daži tolaik vēl Viļņas guberņas apgabali, tādēļ kā galvenais uzkalniņu izplatības areāls norādīts vien Raseiņu, Telšu, Šauļu un Kuršu reģions (jeb tikai šo pieminekļu kopējā izplatības areāla dienvidrietumu daļa). Turpretī jau visai precīzi raksturotas uzkalniņu uzbūves galvenās iezīmes – no akmeņiem krautais aplis un uzbūrumā dažādās kārtās atklātie cilvēku kauli. Nedaudz vēlāk, arī raksturojot Kurzemes un Vidzemes guberņas teritorijā pirms kristietības ienākšanas izplatītos kapulauku veidus, Frīdrihs Krūze (*Kruse*, 1790–1866) un, viņam sekojot, citi pētnieki kā atsevišķu pieminekļu veidu izdalīja uzkalniņu kapulaukus.⁴⁹ Tomēr apskatāmā veida uzkalniņi vēl netika nodalīti no ārējās formas ziņā līdzīgajiem vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulaukiem. To interpretācijā sākotnēji dominēja teiksmaini priekšstati. Gan L. Jucevičs, gan D. Poškus 19. gs. trīsdesmito gadu beigās uzkalniņus raksturoja kā tālā senatnē radušos milžu kapus.⁵⁰ Piemēram, L. Jucevičs kā patiesus faktus atstāstīja vietējo iedzīvotāju ziņas par tajos atklātajiem milzīga izmēra cilvēku skeletiem, kuriem apkārt aplikti galvaskausi; vienam milzim bijušas apliktas arī no cilvēku galvaskausiem veidotas krelles.⁵¹ Šāda interpretācija, visticamāk, skaidrojama ar tautas tradīciju ietekmi – vēl šodien uzkalniņu kapulaukus vietējie iedzīvotāji nereti dēvē par milžu kapiem.⁵² Tomēr paralēli šiem teiksmainajiem priekšstatiem jau 19. gs. trīsdesmitajos gados radās arī reāli uzkalniņu izcelsmes skaidrojumi. F. de Monperē pēc saviem izrakumiem secināja, ka tās varētu būt seno lietuviešu apbedījumu vietas.⁵³ Ar apzīmējumu “lietuvieši” šeit, visticamāk, nebija

domāta kāda konkrēta etniska vienība, bet gan vienkārši – teritorijas apdzīvotāji. F. de Monperē pirmo reizi mēģināja noteikt arī konkrētu uzkalniņu kapulauku hronoloģiju. Balstoties uz Raginēnu kapulauka situāciju, viņš secināja, ka uzkalniņi varētu būt saistīti ar tuvējo Raginēnu pilskalnu, ko attiecināja uz krusta karu laiku jeb 14. gadsimtu.⁵⁴

Sākot ar 19. gs. sešdesmitajiem gadiem, parādījās arvien vairāk konkrētiem uzkalniņu kapulauku pētījumu rezultātiem veltītas publikācijas. Nereti veselu referātu vai atsevišķos gadījumos konspektīvu atskaišu protokolu veidā publicēti gandrīz visi Kurzemes un Vidzemes guberņas uzkalniņu pētījumu rezultāti.⁵⁵ Atsevišķas publikācijas veltītas arī dažu Kauņas guberņas uzkalniņkapulauku arheoloģiskajam materiālam.⁵⁶ 19. gs. septiņdesmitajos gados aizsākās plašākas diskusijas par uzkalniņu izcelsmi un piederību, kas, ņemot vērā iepriekš minēto, likumsakarīgi balstījās galvenokārt uz Vidzemes un Kurzemes guberņā iegūto arheoloģisko materiālu. Sākotnēji vairums pētnieku, no kuriem kā nozīmīgākais minams K. Grēvinks, agrā dzelzs laikmeta pieminekļus, to skaitā uzkalniņu kapulaukus, saistīja ar ģermāņiem (precīzāk – gotiem).⁵⁷ Galvenais arguments šādam pieņēmumam bija uzkalniņu arheoloģiskajā materiālā vērojamas plašākam Eiropas reģionam raksturīgās senlietu formas. Šie priekšstati mainījās tikai 19. gs. beigās, kad bija tapuši vairāki nozīmīgi pētījumi par dažādu artefaktu tipoloģiju. Balstoties uz Rietumeiropas pētnieku – Ludviga Lindensmita (*Lindenschmit*, 1809–1893), Oto Tišlera (*Tischler*, 1844–1891), Oskara Montēliusa (*Montelius*, 1843–1921), Oskara Almgrena (*Almgren*, 1869–1945) u.c. darbiem, R. Hausmans pirmo reizi norādīja uz būtiskām atšķirībām starp Zantē iegūto kapu inventāru un gotu tipiskajām senlietu formām.⁵⁸ Tādējādi viņš secināja, ka nav nekāda pamata uzkalniņus saistīt ar gotiem, un uzkalniņu izcelsmes vai etniskās piederības jautājumu atstāja atklātu. Salīdzinot Zantes un Svarēnu (Ērberģes) kapulaukos atklātās analogiskās liecības ar visai atšķirīgo Vidzemē zināmo 9.–11. gs. uzkalniņu materiālu, R. Hausmans arī atzīmēja, ka nav pamata Dienvidlatvijā un Ziemeļlietuvā atklātos uzkalniņus saistīt ar vēlā dzelzs laikmeta pieminekļiem.⁵⁹ Pamatojoties uz iepriekšminētajiem senlietu tipoloģijas pētījumiem, R. Hausmans atzina, ka Zantē un Svarēnos sastopamie uzkalniņu kapulauki attiecināmi uz 2.–3. gadsimtu.⁶⁰ Šis viedoklis kļuva par dominējošo daudzu citu autoru turpmākajos pētījumos.⁶¹

Pirmie mēģinājumi apkopot un sistematizēt savākto uzkalniņu kapulauku materiālu saistīti ar Viskrievijas arheologu kongresu norisi. Viļņā 1893. gadā rīkotā IX Viskrievijas arheologu kongresa ietvaros publicēta F. Pokrovska izveidotā visu tolaik zināmo Kauņas guberņas arheoloģisko pieminekļu (to skaitā arī apskatāmo kapulauku) karte, tai pievienots vispārīgs pieminekļu grupu raksturojums un enciklopēdiskas ziņas par katru senvietu.⁶² Tiesa gan, pamatojoties

uz joprojām vēl visai nepilnīgiem Kauņas guberņas uzkalniņu pētījumiem, viņš kļūdains secināja, ka uzkalniņi ar ugunskaņiem (šeit, visticamāk, domājot t.s. Austrumlietuvas uzkalniņu kapulaukus) ir daudz vairāk izplatīti nekā uzkalniņi ar skeletkaņiem, kas savukārt sastopami tikai guberņas rietumu daļā.⁶³ Arī Rīgā 1896. gadā notikušā X Viskrievijas arheologu kongresa ietvaros tika izveidots un publicēts apjomīgs katalogs, kur apkopota informācija par visiem līdz tam pētītajiem Kurzemes, Vidzemes un Vitebskas guberņas uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukiem, kā arī pēc savrupatradumiem zināmajiem šī veida pieminekļiem.⁶⁴ Pieaugot arheoloģisko atradumu materiālam, 1913. gadā to apkopoja, pa hronoloģiskiem posmiem sistematizēja un apskatāmos uzkalniņu kapulaukus vispārīgi raksturoja M. Eberts.⁶⁵

20. GS. DIVDESMITIE GADI – ČETRDESMITO GADU PIRMĀ PUSE

Kopš 20. gs. divdesmito gadu sākuma līdz ar notikušajām politiskajām izmaiņām, kas likumsakarīgi sev nesa līdzīgas arheoloģisko pieminekļu aizsardzības un izpētes organizācijā, kā arī jaunu ideoloģiju, būtiskas pārmaiņas notika arī uzkalniņu ar akmeņu riņķi izpētē.

Noformējoties neatkarīgām Lietuvas un Latvijas valstīm, likumsakarīgi notika jauno nacionālo valstu identitātes meklējumi. Šajā procesā īpaša uzmanība tika pievērsta senvēsturei – laikam, kad teritorijas nebija pakļautas kādai svešai varai. Arheoloģiskā pētniecība pārgāja valsts institūciju un galvenokārt profesionālu arheologu pārziņā. Lietuvā kultūras pieminekļu aizsardzības un pētniecības veicināšanai, kas galvenokārt izpaudās novadu muzeju atbalstā, jau 1919. gadā tika izveidota Valsts arheoloģijas komisija, kuras funkcijas kopš 1936. gada pārņēma Kauņas Vītauta Dižā kultūras muzejs (*Vytauto Didžiojo Kultūros muziejus*).⁶⁶ Savukārt likuma spēku pieminekļu aizsardzība ieguva ar 1919. gada un 1938. gada pašvaldību un agrārās reformas likumiem, bet 1940. gadā tika pieņemts atsevišķs Kultūras pieminekļu aizsardzības likums.⁶⁷ Latvijā 1923. gadā kultūras vērtību aizsardzībai nodibināja Pieminekļu valdi un šajā pašā gadā pieņēma arī īpašu pieminekļu aizsardzības likumu.⁶⁸ Kā valsts centrālā vēsturiskā materiāla krātuve jau 1920. gadā bija nodibināts Latvijas Etnogrāfiskais muzejs (vēlākais Valsts vēsturiskais muzejs).⁶⁹ Līdz ar to arheoloģiskā pētniecība kļuva strikti reglamentēta. Piemēram, Latvijas pieminekļu aizsardzības likumā bija skaidri noteikts, ka izrakumus var veikt tikai ar Pieminekļu valdes atļauju un saskaņā ar zinātniskiem principiem; pēc izrakumu veikšanas visas senlietas jānodod Pieminekļu valdei un obligāti jāiesniedz izrakumu pārskats. Pateicoties šiem faktoriem,

arheoloģisko darbu metodiskais līmenis gan Lietuvā, gan Latvijā bija samērā līdzvērtīgs, un gandrīz pēc visiem arheoloģiskajiem izrakumiem saglabājusies arī daudzpusīga avotu bāze.

Lietuvā šajā periodā izrakumi veikti 15 uzkalniņu kapulaukos. Sākotnēji arheoloģisko senlietu vākšanā, pieminekļu apzināšanā un atsevišķos gadījumos arī pētniecībā liela nozīme bija reģionu skolām. Stipri postīto Lepšu uzkalniņu vietā jau 1921. gadā izrakumus veica vietējās Panevėžas skolas pārstāvji (vēlāk vairākas sezonas tie tika turpināti), tiesa gan – pašu uzkalniņu liecības tā arī neatklāja.⁷⁰ 20. gs. divdesmitajos gados izrakumi notika vēl tikai Pajostes kapulaukā,⁷¹ bet sistemātiski pētījumi aizsākās trīsdesmitajos gados. Šajā laikā par nozīmīgiem pētniecības centriem bija kļuvuši vairāki reģionālie muzeji. Uzkalniņu izpētē nozīmīgākie bija Šauļu Ausmas muzejs (*Šiaulių Ausros muziejus*) un Kauņas Vītauta Dižā kultūras muzejs. Šauļu muzeja arheologs Balis Tarvīds (*Tarvydas*, 1897–1980) veica izrakumus Pavēķu un Jauneiķu kapulaukos, kā arī, visticamāk, tieši uzkalniņa liecības atklāja Linkaiču kapulaukā.⁷² Savukārt Kauņas muzeja arheologi rīkoja izrakumus astoņos dažādu reģionu kapulaukos.⁷³ Jons Puzins (*Puzinas*, 1905–1978) veica pētījumus Baušišķos, Kokšu un Vaineiķu kapulaukos, Prans Balenūns (*Baleniūnas*, 1900–1965) – Meldiņu, Rinkšēļu, Sandrausišķes un Vaitekūnu kapulaukos, bet Prans Kulikauskis (*Kulikauskas*, 1913–2004) turpināja pētījumus Meldiņu kapulaukā un raka Upītes kapulaukā. Pie 20. gs. trīsdesmito gadu Lietuvas uzkalniņu izrakumiem jāpiemin arī atsevišķu citu pētnieku veiktie arheoloģiskie lauka darbi Skrebišķos, Vabalninkā, iespējams, arī Agelaičos.⁷⁴

Par apjomīgākajiem var uzskatīt arheoloģiskos pētījumus Sandrausišķes un Pavēķu kapulaukos. Abos kapulaukos konstatēts ap 30 uzkalniņu, no kuriem Sandrausišķē izpētīti deviņi, bet Pavēķos – astoņi. Visi četri kapulauka uzkalniņi izpētīti Kokšos. Lielo postījumu dēļ uzkalniņa uzbūves īpatnības un atsevišķus neskartus apbedījumus izdevās atklāt vien Pavēķos un Sandrausišķē, kā arī salīdzinoši neliela apjoma pētījumos Rinkšēļos, kur rakti divi no vairākiem (precīzs skaits nav zināms) kapulauka uzkalniņiem.⁷⁵ Jāpiemin, ka labi saglabājušos agrā dzelzs laikmeta apbedījumus tāpat atsedza Upītes kapulaukā, taču tie galvenokārt saistāmi ar šeit esošo līdzeno kapulauku.⁷⁶ Tomēr, kā liecina kapulauka teritorijā atklātās akmeņu vainagu daļas,⁷⁷ šeit atradies arī kāds uzkalniņš. Tiesa gan, tā hronoloģija ir neskaidra. Iespējams, tas attiecināms uz kādu agrāku posmu,⁷⁸ taču nav uzslēgta arī hronoloģiski vienlaicīgu uzkalniņu un līdzeno kapu pastāvēšana kapulaukā (kā vēlāk varēs redzēt Rūsišu–Debešu kapulaukā).

Pie Lietuvas uzkalniņu kapulauku pētniecības jāpiemin arī B. Tarvīda izrakumi kādreizējā Jakišķu uzkalniņu vietā, taču nekādas tā paliekas netika konstatētas.⁷⁹

Latvijā šajā laikposmā izrakumi notikuši 32 kapulaukos. Arī Latvijā pētījumi pēc valsts neatkarības nodibināšanas aizsākās galvenokārt ar skolu aktivitātēm novadpētniecībā. Saistībā ar uzkalniņu kapulaukiem minams Arnolda Štokmaņa (1895–1970) vadītais Jēkabpils vidusskolas novadpētniecības jeb t.s. Dzimtenes senatnes pētīšanas pulciņš. 20. gs. divdesmito gadu sākumā ar Izglītības ministrijas atļauju A. Štokmanis veica izrakumus septiņos Jēkabpils apkārtnes kapulaukos – Boķos, Gravānos, Plāteros, Priekšānos, Saleniekos, Spietiņos un Vizbuļos (pie Sēlpils baznīcas), iespējams, arī Pāķos.⁸⁰ Tomēr intensīvākais darbs Latvijas uzkalniņu ar akmeņu riņķi pētniecībā saistās ar Pieminēkļu valdes 20. gs. divdesmito gadu otrajā pusē un trīsdesmitajos gados organizētajiem glābšanas un apzināšanas darbiem. Visvairāk pētījumu veica tolaik Valsts vēsturiskā muzeja arheoloģe Elvira Šnore (1905–1996). Uzkalniņu kapulauki bija paredzēti kā viņas disertācijas tēma.⁸¹ E. Šnore veica izrakumus astoņos Latvijas austrumu daļas kapulaukos – Klētniekos, Ķebēnos, Lejasoķēnos, Melderišķos, Razbukos, Sāvienā, Stūreļos un Zesercelmos.⁸² Gan Latvijas austrumu, gan rietumu daļā uzkalniņu izpētē aktīvi darbojās vēl viens Valsts vēsturiskā muzeja arheologs – Pēteris Stepiņš (1914–1999). Viņa vadībā izrakumi notika Rubiķu sila, Slates, Rūsīšu–Debešu un Īles mežniecības kapulaukos.⁸³ Tāpat jāizceļ Tartu Universitātes arheologa Harija Mooras (*Moora*, 1900–1968) darbība – viņš pētīja Slates, Boķu un Gailīšu kapulaukus.⁸⁴ Vairāku citu arheologu vadībā, aptverot praktiski visu uzkalniņu areālu, izrakumi veikti Asmu, Lejasbitēnu, Midzenīcas, Silu, Slates, Kalnezēnu, Krimuldas Jaunās kapsētas, Simtēnu, Ūsiņu, Andziņu, Gailīšu, Pokaiņu un Jāņogānu kapulaukos.⁸⁵

Kā plašākie neapšaubāmi jāmin izrakumi Slates silā, kur no vairākās grupās konstatētajiem 33 izpētīti 18 uzkalniņi. Ņemot vērā pētīto un konstatēto uzkalniņu skaitu kapulaukā, plaši pētījumi veikti Īles Gailīšos, kur izpētīti trīs no kopumā četriem uzkalniņiem. Visi kapulaukā konstatētie uzkalniņi pētīti Rūsīšos–Debešos (septiņi uzkalniņi), Priekšānos (trīs uzkalniņi), Melderišķos un Ķebēnos (divi uzkalniņi), Plāteros, Gravānos, Vizbuļos, Lejasoķēnos, Razbukos, Zesercelmos, Asmās, Midzenīcā un Kalnezēnos (viens uzkalniņš). Atklājumu ziņā nozīmīgākie bija pētījumi uzkalniņu areāla austrumu daļā – Slatē, kur atklātas dažādas uzkalniņu konstrukcijas īpatnības, kā arī nozīmīgs daudzums saglabājušos apbedījumu.⁸⁶ Savukārt apskatāmo kapulauku areāla rietumdaļā nozīmīgi atklājumi veikti Īles Gailīšos, kur III uzkalniņā atklāja 28 samērā labi saglabājušos kapus, kas ir lielākais zināmais vienā uzkalniņā apbedīto skaits.⁸⁷ Samērā nepostīti bija arī atsevišķi Rūsīšu–Debešu kapulauka uzkalniņi.⁸⁸ Šeit, pētot ap uzkalniņiem lokalizēto vēlāka laika līdzeno kapulauku, pirmo reizi uzkalniņu tiešā tuvumā atklāts uz 2. gs. attiecināms līdzena kaps.⁸⁹ Tāpat nozīmīgi atklājumi bija arī salīdzinoši neliela apjoma pētījumos Īles mežniecības kapulaukā, kur, izpētot piecus no aptuveni 26 uz-

bērumiem, konstatētas nozīmīgas individuālo uzkalniņu uzbūves un hronoloģijas īpatnības.⁹⁰

Izvērtējot visu šo Lietuvas un Latvijas uzkalniņu pētījumu rezultātus, atkal jāpievēršas izrakumu metodikai. Salīdzinājumā ar iepriekšējo posmu tā bija būtiski mainījusies un attīstījusies. Uzkalniņi lielākoties rakti pa sektoriem, veidojot pilnīgu objekta šķērsgriezumu, kas ļāva precīzāk noteikt uzkalniņa uzbūves īpatnības un veidošanās principus. Nozīmīgs fakts, ka lielākoties norakts viss uzkalniņš. Tieši tādēļ arī vairums kapulauku, kur izrakumi veikti visos uzkalniņos, var uzskatīt par pilnībā izpētītiem (protams, jāņem vērā, ka daļa uzkalniņu varēja būt jau nopostīti). Zīmīgi, ka, arī izvēloties pētāmos uzkalniņus, noteicošais faktors vairs nebija tikai to lielākais izmērs. Glābšanas darbos, protams, rakti visvairāk postītie uzbērumi, taču pārbaudes izrakumos noteicošais bija pilnīgākas ainas iegūšana par attiecīgo kapulauku. Piemēram, P. Stepinš Īles meža senkapos ņēma vērā to dažādo formu un lielumu, izpētīja pa vienam uzkalniņam no visiem kapulaukā sastopamajiem to veidiem.⁹¹ Pētniecības gaita un atklājumi tika dokumentēti un papildināti ar ikonogrāfisko materiālu – zīmētiem plāniem un fotoattēliem.

Jāpiemin, ka apbedīšanas tradīciju pētniecībā arvien vairāk tika izmantotas eksaktās zinātnes. Piemēram, H. Moora dažādām laboratorijām nosūtījis Īles Gailišu I uzkalniņa zemes slāņu un audumu palieku paraugus.⁹² Savukārt no Īles Gailišu kapulauka III uzkalniņa un Rūsīšu-Debešu III uzkalniņa Rauls Šnore (1901–1962) un P. Stepinš Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātei pētījumiem nodeva vairāku kapu antropoloģisko materiālu.⁹³ Tomēr šāda veida pētījumiem joprojām bija gadījuma raksturs.

Kopumā šajā periodā Latvijā un Lietuvā izrakumi veikti 47 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos. Jāpiemin, ka tika izvērsti arī plašs jaunu pieminekļu apzināšanas darbs. Atsevišķos gadījumos organizētas speciālas noteiktu reģionu apzināšanas ekspedīcijas. Kā nozīmīgākās jāmin 20. gs. divdesmitajos gados Pieminekļu valdes darbinieku Hugo Riekstiņa (1904–1998) un Nikolaja Ķaunes (1903–1939) veiktā Latvijas austrumu daļas apzināšanas ekspedīcija un 20. gs. trīsdesmitajos gados B. Tarvida vadītā Lietuvas Šauļu apkaimes ekspedīcija.⁹⁴ Vairāki jauni pieminekļi atklāti, izrakumu laikā apsekojot pētāmā objekta tuvējo apkārtni. Visos šajos pieminekļu apzināšanas darbos ārkārtīgi liela nozīme bija vietējo iedzīvotāju sniegtajām ziņām un visbiežāk lauksaimniecības darbu rezultātā iegūtajām senlietām. Kopumā apskatāmajā posmā bez pētītajiem iegūtas ziņas par vēl aptuveni 110 līdz tam nezināmiem iespējamiem agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukiem.

Pateicoties iegūtajai daudzpusīgajai informācijai, arvien vairāk uzmanība tika pievērsta uzkrātā materiāla apstrādei, detalizētākai analīzei un interpretācijai.

Vairāki darbi veltīti konkrētu kapulauku materiāla apskatam un analīzei. Visu savu izrakumu rezultātus publicējis B. Tarvīds un A. Štokmanis.⁹⁵ Atsevišķos rakstos publicēts Īles Gailišu kapulaukā iegūtais arheoloģiskais materiāls,⁹⁶ kā arī Rūsīšu–Debešu 1938. gada (jeb I un II uzkalniņa, kā arī lidzenā kapulauka) izrakumu rezultāti.⁹⁷ Nelielās monogrāfijās H. Moora publicējis 1925. gada Boķu un Slatessila kapulauka izrakumu rezultātus, bet E. Šnore – 1927. gadā iegūto Slatessila kapulauka materiālu.⁹⁸ Konspektīvi uzkalniņu ar akmeņu riņķi materiāls apskatīts vairākos Lietuvas un Latvijas arheoloģijai veltītos apkopojos darbos. Lietuvā kā nozīmīgākie minami Jona Puzina darbi.⁹⁹ Pavisam īsu, vispārīgu ieskatu uzkalniņu arheoloģiskajā materiālā sniedzis arī Petrs Tarasenska (1892–1962) 1928. gadā izdotajā monogrāfijā, taču šis darbs hrestomātisku vērtību iegūvis ar enciklopēdiskā, bibliogrāfiskā veidā apkopoto informāciju par visiem tobrīd zināmajiem valsts arheoloģiskajiem pieminekļiem (tostarp arī uzkalniņiem).¹⁰⁰ Latvijas teritorijas uzkalniņu materiālu dažādos apkopojos darbos vispārīgi apskatījuši Francis Balodis (1882–1947), H. Moora, Marta Šmīdehelma (*Schmiedehelm*, 1896–1981), Hugo Riekstiņš (1904–1998) u.c.¹⁰¹ Īpaši jāizceļ H. Mooras divās daļās 1929. un 1938. gadā izdotā Latvijas agrarajam dzelzs laikmetam veltītā disertācija, kur sniegta visdetalizētākā visu tobrīd zināmo uzkalniņu materiāla analīze, tajā skaitā visu iegūto artefaktu datējums utt.¹⁰² Jāpiemin arī, ka, līdzīgi kā Lietuvā P. Tarasenska, līdz 20. gs. trīsdesmitajiem gadiem zināmo Latvijas uzkalniņu kapulauku bibliogrāfiju un kartogrāfiju izveidojis R. Šnore.¹⁰³

Interpretējot atklātās uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku liecības, aktuālākie (praktiski vienīgie) jautājumi bija par to izcelšanos un pāreju uz līdzenajiem kapiem, kā arī par etnisko piederību. Jau 1926. gadā pirmajā latviešu valodā publicētajā Latvijas aizvēsturei veltītajā apkopojumā pētījumā (Lietuvā šāda veida darbs vēl nebija tapis) H. Moora un M. Šmīdehelma kā pilnīgi noraidāmu un nepierādāmu kritizēja 19. gs. otrajā pusē izvirzīto tēzi par agrā dzelzs laikmeta kultūras saistību ar ģermāņiem un norādīja, ka uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki Latvijas un Lietuvas teritorijā viennozīmīgi saistāmi ar baltiem – tagadējo latviešu un lietuviešu priekštečiem.¹⁰⁴ Šis kļuva par noteicošo viedokli, uz kā pamata balstījās visas turpmākās diskusijas gan par uzkalniņu izcelsmi, gan to piederību.

Vairums autoru (piemēram, F. Balodis, Fēlikss Jākobsons (1896–1930), J. Puzins) uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku parādīšanos Latvijas un Lietuvas teritorijā saistīja ar austrumbaltu ienākšanu 2. gs. iepriekš somugru un rietumbaltu apdzīvotajā teritorijā.¹⁰⁵ Tādējādi uzkalniņi tika interpretēti kā migrāciju rezultātā no ārienes ienesta parādība. Tas tika pamatots gan ar arheoloģisko materiālu – jaunu artefaktu formu parādīšanos un dzelzs priekšmetu strauju izplatību, gan ar

valodas izcelsmes pētījumiem, kur autoritāte bija lietuviešu valodnieks Kazimiers Būga (1879–1924) ar viedokli par baltu valodu izcelsmi Priepetes upes reģionā. Pie citāda viedokļa 20. gs. trīsdesmito gadu beigās nonāca H. Moora. Viņš norādīja, ka jau pirmsromiešu dzelzs laikmetā bija raksturīgi uzkalniņi, tādējādi arī apskatāmie agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi, visticamāk, skatāmi kā vietējas izcelsmes parādība.¹⁰⁶ Līdzīgā veidā – gan ar jaunu baltu cilšu migrācijas vilni (F. Jākobsons),¹⁰⁷ gan ar citu teritoriju kultūras difūziju, kas notikusi, paplašinoties dažāda veida savstarpējiem sakariem (F. Balodis),¹⁰⁸ tika skaidrota arī uzkalniņu kapulauku izzušana un pāreja uz līdzenajiem kapiem.

Turpinot uzkalniņu piederības jautājumu risināšanu, 20. gs. trīsdesmitajos gados Latvijas arheoloģijā aizsākās plašas diskusijas par uzkalniņu piederību konkrētām baltu ciltīm. Tiesa gan, tās risinātas galvenokārt tikai uz Latvijas uzkalniņu arheoloģiskā materiāla bāzes. Jau M. Šmīdehelma 1926. gadā norādīja uz atšķirībām Latvijas austrumu daļas un rietumu daļas vidējā dzelzs laikmeta pieminekļu (t. sk. arī uzkalniņu) senlietu materiālā, savukārt F. Jākobsons, balstoties uz atšķirībām kapu inventārā, 20. gs. divdesmito gadu beigās Latvijas teritorijā izšķīra divus konkrētus uzkalniņu areālus.¹⁰⁹ Viņš norādīja, ka rietumdaļas uzkalniņos, piemēram, raksturīgi uzmavas cirvji un saktas, turpretī austrumdaļā – šaurasmens cirvji un rotadatas. Pie austrumu grupas tika pieskaitīti kapulauki, kas atrodas Daugavas vidusteces reģionā, bet pie rietumu – Vidzemes daļas un Zemgales uzkalniņi. Ne M. Šmīdehelma, ne F. Jākobsons minētās grupas nesaisīja ar noteiktām etniskām ciltīm, taču viņu pētījumi kalpoja par pamatojumu šādu priekšstatu attīstībai citu Latvijas autoru darbos. Kopš 20. gs. trīsdesmitajiem gadiem, retrospektīvi attiecinot vēlākā laikā izdalāmos kultūrvēsturiskos apgabalus uz agrā dzelzs laikmeta situāciju, dominējošais kļuva viedoklis par uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku saistību ar zemgaļiem, sēļiem un latgaļiem (vai to tiešiem priekštečiem). Attiecībā uz rietumu grupas uzkalniņiem pētnieki bija vienisprātis par to saistību ar zemgaļiem.¹¹⁰ Kā galvenais pamatojums tam tika norādīta uzkalniņu arheoloģiskā materiāla līdzība ar vēlāka laika zemgaļu līdzenajos kapos konstatēto. Turpretī par austrumu grupas etnisko piederību domas dalījās. F. Balodis un, visticamāk, tieši viņa autoritātes ietekmē arī daudzi citi autori (H. Riekstiņš, sākotnēji E. Šnore u.c.) bez sīkāka pamatojuma tos saistīja ar latgaļiem (sēļus kā atsevišķu cilti vispār neminot).¹¹¹ Jau 20. gs. divdesmito gadu beigās F. Jākobsons atzina, ka nav nekāda pamata agrā un vidējā dzelzs laikmeta austrumu grupas uzkalniņus saistīt ar vēlā dzelzs laikmeta latgaļu līdzenajiem kapulaukiem (nav ne artefaktu formu, ne apbedīšanas tradīciju tiešas pēctecības), tādējādi par latgaļiem Latvijas teritorijā var runāt tikai kopš vidējā dzelzs laikmeta.¹¹² Turpinot šo domu, kā arī pamatojoties uz viduslaiku rakstītajos avotos minēto cilšu lokalizāciju,

Eduards Šturms (1895–1959) uzkalniņus ar akmeņu riņķi saistīja jau tieši ar sēļiem.¹¹³ Savukārt H. Moora 20. gs. trīsdesmito gadu beigās puda viedokli, ka austrumu grupas uzkalniņi saistīti gan ar sēļiem, gan latgaļiem.¹¹⁴ Teritorija uz ziemeļiem no Daugavas tika skatīta kā latgaļu, bet uz dienvidiem – kā sēļu apdzīvota.

Pretēji diskusijām Latvijas arheoloģijā Lietuvā pētnieki vairumā gadījumu (Marija Alseikaite-Gimbutiene (*Gimbutienė*, 1921–1994), J. Puzins u.c.) izvairījās uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukus dalīt kādās noteiktās, atsevišķām etniskām ciltīm piederošās grupās; atsevišķos gadījumos vienkārši norādīta to saistība ar protolietuviešiem un protolatviešiem.¹¹⁵ Kā interesants fakts Lietuvas arheoloģijā jāpiemin, ka 20. gs. divdesmitajos gados krievu arheologs Aleksandrs Spicins (*Спицын*, 1858–1931) izdalīja īpašu Raginēnu kultūru, etniski saistot to ar zemgaļiem.¹¹⁶ Pēc būtības tā aptvēra gandrīz visus uzkalniņus ar akmeņu riņķi, kuri neprecīzi datēti ar 6.–8. gadsimtu.

Uzkalniņu izcelsmes un etniskās atribūcijas jautājumi šajā pētniecības posmā neapšaubāmi bija dominējošie, tomēr atsevišķi autori mēģināja uzkalniņus skatīt arī sociālā aspektā. Tieši šajā laikā parādās tēze par uzkalniņu kā dzimtas apbedījumu vietu jeb dzimtas kapsētiņu.¹¹⁷ Piemēram, H. Riekstiņš, balstoties tikai uz trīs kapulauku (Īles Gailišu, Boķu un Slates) publikācijām, izvirza pieņēmumu, ka centrālais un hronoloģiski vecākais apbedījums uzkalniņā vienmēr bija vīrietis, bet atsevišķos gadījumos – vīrietis un sieviete.¹¹⁸ Šis pieņēmums autoram savukārt lika secināt, ka uzkalniņu ierīkoja dzimtas vecākajam, kuram atsevišķos gadījumos nāvē sekoja arī viņa sieva, bet blakus šiem apbedījumiem laika gaitā guldīja pārējos dzimtas locekļus.¹¹⁹

20. GS. ČETRDESMITO GADU OTRĀ PUSE – ASTOŅDESMITIE GADI

Līdz ar jauno politisko situāciju un tai sekojošajiem traģiskajiem vēsturiskajiem notikumiem un ideoloģijas maiņu kopš 20. gs. četrdesmito gadu vidus pārmaiņas skāra arī uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izpēti.

Vēl 20. gs. četrdesmito gadu pirmajā pusē joprojām turpināja darboties tie paši pētnieki un arī vairums pieminekļu aizsardzības u.c. institūciju bija saglabājušās iepriekšējās. Būtiskas pārmaiņas notika pēc 1945. gada. Baīdoties no padomju okupācijas varas terora, trimdā bija devusies virkne 20. gs. divdesmito trīsdesmito gadu ievērojamo pētnieku, bet citi tika represēti. Gan Lietuvas, gan Latvijas arheoloģijā palika darboties tikai atsevišķi zinātnieki. Savu nozīmi zaudēja daudzi iepriekšējie pētniecības centri. Tagad par tādiem kļuva jau 1940. gadā izveidotā Lietuvas PSR Zinātņu akadēmija, kā arī 1946. gadā nodi-

binātā Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Lietuvā kā nozīmīgi izpētes centri izveidojās arī jauni reģionālie muzeji. Pētniecības metodoloģijas aspektā īpašu pārmaiņu nebija. Joprojām valstiskā mērogā turpināja darboties tādas pašas izpētes prasības un dažādi reglamentējoši akti. Pētniekiem, tāpat kā iepriekš, pētījumu veikšanai bija jāsaņem valsts institūciju izdota atļauja un pēc izrakumu beigām jāiesniedz pētniecības dokumentācija, kā arī jānodod senlietu materiāls. Tajā pašā laikā nozīmīgas pārmaiņas uzkalniņu pētniecībā iezīmējās organizatoriskajā un jo īpaši interpretācijas jeb ideoloģiskā aspektā.

Lietuvā šajā periodā arheoloģiski pētīti 30 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki. Pirmie izrakumi pēc 2. pasaules kara notika jau četrdesmitajos gados – 1948. gadā stipri postītajā Sakališķu uzkalniņā raka P. Kulikauskis.¹²⁰ Tomēr, ņemot vērā, ka trūka pētnieku, aktīva arheoloģiskā darbība ne četrdesmitajos, ne piecdesmitajos gados nenotika. Sistemātiski uzkalniņu kapulauku izrakumi atsākās tikai sešdesmitajos gados. Nozīmīgākais pētnieks neapšaubāmi ir Lietuvas PSR ZA Vēstures institūta, vēlāk Viļņas Universitātes arheologs Mikola Mihelberts (*Michelbertas*, dz. 1939). Laikā no sešdesmito gadu otrās puses līdz deviņdesmitajiem gadiem viņš veica izrakumus astoņos apskatāmā veida pieminekļos – Akmeņu, Berklaiņu, Daujēnu, Kibartišķes, Paļostes, Paragaudes, Perkūnišķu un Vienraģu kapulaukos.¹²¹ Kā jau iepriekš minēts, Lietuvā joprojām aktīva bija dažādu novadpētniecības institūciju darbība. Īpaši jāizceļ Telšu rajona muzeja darbība 20. gs. sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados. Šajā laikā muzeja arheologs Vits Valatka (1927–1977) pētīja Vienraģu, Zastauču un Žaduvēnu kapulaukus.¹²² 20. gs. septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados Lietuvas PSR Kultūras ministrijas Zinātnes un kultūras pieminekļu aizsardzības padomes (*Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba*) vadībā septiņos uzkalniņu kapulaukos – Pašiļos, Morišķos, Noruišos, Ņelmīnos, Visderģos, Tiltagaļos un Juljanavā – izrakumus veica Jozs Markelevičs (*Markelevičius*, dz. 1951).¹²³ Bez iepriekšminētajiem arheoloģiskajiem darbiem dažādu pētnieku vadībā izrakumi notika vēl Berčūnu, Drulēnu, Jonelaiču, Kalneļu, Kejēnu, Kiviļu, Nolišķu, Norkūnu, Pažalvaiču, Plaučišķu, Pribitkas, Vaitekūnu un Visētišķu uzkalniņu kapulaukos.¹²⁴

Apjomīgākie pētījumi izvērās Paragaudes kapulaukā, kur vairāku sezonu laikā pētīti 28 no aptuveni 40 uzkalniņiem. Skatoties pēc izpētīto un konstatēto uzkalniņu skaita attiecības kapulaukā, plaši darbi veikti Morišķos un Kibartišķē, kur attiecīgi izpētīti pieci no sešiem un četri no pieciem uzkalniņiem. Visos piecos uzkalniņos izrakumi veikti Daujēnu kapulaukā. Par izpētītu tāpat var uzskatīt Drulēnu kapulauku, kas sastāvēja no viena uzkalniņa. Nozīmīgu informāciju apbedīšanas tradīciju izziņāšanā devuši pētījumi Paragaudes kapulaukā. Tas bija viens no pirmajiem tik plaši un metodoloģiski augstā līmenī pētītajiem

kapulaukiem Lietuvas teritorijā. Tajā iegūta nozīmīga informācija gan par hronoloģiski agrāko uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku kopējo uzbūvi, gan par dažādiem apbedīšanas tradīciju elementiem.¹²⁵ Nozīmīgi atklājumi veikti arī Morišķu kapulaukā. Šeit pētītais III un V uzkalniņš bija ar vislielāko apbedījumu skaitu Lietuvas teritorijā – katrā no tiem atklāti 17 kapi.¹²⁶

Jāpiemin, ka izrakumi norisuši arī iespējamās (vai kādreizējās) uzkalniņu vietās. Šādi pētījumi veikti Gēlūvā, Jauneiķos, Jurgaičos, Kaņūkos, Meldiņos, Mairoņos, Pažeros un Vabalninkā, taču nekādas uzkalniņu liecības netika atklātas.

Latvijā šajā periodā pētīti 20 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki. Līdzīgi kā Lietuvā, arī šeit pirmie izrakumi notika jau neilgi pēc 2. pasaules kara. 1948. gadā Kalnabricos postītu uzkalniņu pētīja tolaik jau Latvijas PSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta arheoloģe E. Šnore, bet Silu kapulaukā raka Madonas muzeja darbiniece Elza Rudenāja (1911–1998).¹²⁷ Arī piecdesmitajos gados arheoloģiskie pētījumi notika tikai dažos pieminekļos – E. Šnore nopostīta uzkalniņa paliekas atklāja Putru kapulaukā, bet Latvijas PSR Vēstures muzeja arheoloģe Ieva Cimermane (dz. 1930) veica izrakumus stipri izpostītajā Puigu kapulauka uzkalniņā.¹²⁸ Plašāki arheoloģiskie lauka darbi apskatāmajos uzkalniņu kapulaukos, tāpat kā Lietuvā, atsākās tikai sešdesmitajos gados. Tā noteica gan jaunas zinātnieku paaudzes ienākšana Latvijas arheoloģijā, gan valsts izvērstie plašie saimnieciskie darbi dažādu arheoloģisko pieminekļu zonās. Intensīvākais uzkalniņu izrakumu laiks bija 20. gs. sešdesmito gadu pats sākums un saistījās galvenokārt ar Pļaviņu hidroelektrostacijas celtniecību – tās apbūvējamās un applūdināmās zonas, kā arī tuvākās apkārtnes izpēti. Salīdzinoši neilgā laika posmā no 1960. līdz 1963. gadam šajā reģionā dažādu pētnieku – galvenokārt Latvijas PSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta arheologu vadībā veikti izrakumi Spietiņu, Plāteru, Pāķu, Pungu, Priedaines, Lejasbitēnu un Boķu kapulaukos.¹²⁹ Vēlāk pētīto uzkalniņu skaits bija ievērojami mazāks. Austrumlatvijas uzkalniņu izpētē joprojām turpināja aktīvi darboties E. Šnore. Viņa kopš sešdesmito gadu otrās puses veica izrakumus piecos uzkalniņu kapulaukos – Ķuncos, Lejnīkos, Ratulānos, Salenīkos un Zvanītajos.¹³⁰ Bez minētajiem izrakumi vēl notika tikai Antužu, Melkertu, Liepeņu, Lazdiņu un Priedišu kapulaukos.¹³¹

Kā apjomīgākie jāizceļ Boķu kapulauka izrakumi, kur izpētīti septiņi no aptuveni 13 uzkalniņiem. Par pilnībā izpētītiem uzskatāmi: Pāķu kapulauks ar pieciem uzkalniņiem, Spietiņu kapulauks ar diviem uzkalniņiem, kā arī Antužu, Lazdiņu, Ratulānu, Plāteru, Puigu un Zvanītāju kapulauki ar vienu uzkalniņu. Svarīgi atklājumi veikti Boķu kapulauka izrakumu laikā. Kā īpaši nozīmīgs fakts jāmin blakus uzkalniņiem atsegtais vidējā un vēlā dzelzs laikmeta līdzenais kapulauks,¹³² kas ļauj spriest par apbedīšanas tradīciju nomaiņu reģionā.

Interesanti atklājumi veikti arī Melkertu kapulaukā, kur konstatēja agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi, kas izveidots uz senākā dzelzs laikmeta uzkalniņa.¹³³

Izrakumu metodēs un atklājumu fiksācijā salīdzinājumā ar iepriekšējo laikposmu nekas būtiski nemainījās. Joprojām galvenā izrakumu metode bija ar šķērsriezumiem sadalīt uzkalniņu četrās daļās un beigās norakt arī šķērsprofilus, tādā veidā izpētot pilnībā visu uzkalniņu. Taču uzkalniņu pētniecībā arvien vairāk ienāca eksaktās zinātnes. Īpaši jāizceļ antropologa Gintauta Česņa (*Česnys*, 1940–2009) darbība uzkalniņu osteoloģiskā materiāla izvērtēšanā ar tobrīd aizvien aktuālās fiziskās antropoloģijas metodēm.¹³⁴

Kopumā šai periodā Latvijas un Lietuvas teritorijā pētīti 50 uzkalniņu kapulauki. Arī jaunu pieminekļu apzināšanā tika organizētas plašas ekspedīcijas. Starp tām nozīmīgākās bija E. Šnores vadītā Latvijas PSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta Vidzemes un Latgales apzināšana 1968. gadā, Jēkabpils un Aizkraukles rajona apzināšana 20. gs. septiņdesmito gadu beigās, kā arī šīs pašas institūcijas arheologa Māra Atgāža (dz. 1931) 20. gs. sešdesmitajos gados vadītā Zemgales apzināšana.¹³⁵ Tāpat vairāki kapulauki atklāti pēc vietējo iedzīvotāju iesniegumiem kultūras pieminekļu aizsardzības institūcijās. Šajā periodā bez pētītajiem pieminekļiem tika apzināti vēl apmēram 20 iepriekš nezināmi eventuāli agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki.

Neskatoties uz plašajiem arheoloģiskajiem lauka darbiem, tikai atsevišķu kapulauku materiāls tika izanalizēts un publicēts. Lietuvā plašāks raksts veltīts V. Valatka pētījumu rezultātiem Vienraģu kapulaukā.¹³⁶ Savukārt Latvijā publicēti jau 20. gs. četrdesmito gadu sākumā izrakumos iegūtie Īles mežniecības kapulauka materiāli un Priedaines pētījumu rezultāti.¹³⁷ Kopš piecdesmitajiem gadiem gan Latvijā, gan Lietuvā (katru gadu vai katru otro gadu) notiek arī izrakumu atskaišu sesijas, kurās arheologi konspektīvi iepazīstina ar savu lauka darbu rezultātiem, šo referātu tēzes publicētas atsevišķos izdevumos.¹³⁸ Bez konkrētu kapulauku materiālu publikācijām, līdzīgi kā iepriekšējā laikposmā, uzkalniņu kapulauku arheoloģiskais materiāls skatīts arī dažāda rakstura apkopojošos darbos. Līdz 1976. gadam savāktās ziņas (arhīva materiāli, izrakumu rezultāti, bibliogrāfija u.c.) par 1.–12. gs. kapulaukiem enciklopēdijas veidā apkopotas M. Mihelberta, Adolfa Tautaviča (*Tautavičius*, 1925–2006) u.c. veidotā Lietuvas arheoloģijas atlanta III daļā.¹³⁹ No darbiem, kur uzkalniņu materiāls apskatīts analītiskāk, kā nozīmīgākie jāmin M. Gimbutienes jau 1946. gadā publicētā Lietuvas aizvēstures apbedīšanas tradīcijām veltītā monogrāfija un 1961. gadā iznākušais Lietuvas arheoloģijai veltītais P. Kulikauska, Regīnas Kulikauskienes (*Kulikauskienė*, 1916–2007) un A. Tautaviča kopdarbs.¹⁴⁰ Īpaši jāizceļ M. Mihelberta 1986. gadā publicētā Lietuvas agrajam dzelzs laikmetam veltītā monogrāfija, kur vispilnīgāk un uz

plašākās avotu bāzes vispārīgi raksturotas gan apbedīšanas tradīcijas apskatāmajos uzkalniņos (dēvēti par Žemaitijas un Ziemeļlietuvas uzkalniņu kapulaukiem), gan to senlietu materiāls.¹⁴¹ Viņš pirmais Baltijas agrā dzelzs laikmeta liecības iekļāva Hansa Egersa (*Eggers*, 1906–1975) un Kazimira Godlovskā (*Godłowski*, 1936–1995) izstrādātajā Austrumprūsijas senlietu hronoloģijas sistēmā.¹⁴² Latvijā no šādiem apkopojošā rakstura darbiem kā nozīmīgākie minami divi vispārīgi Latvijas arheoloģijai veltītie pētījumi – 1952. gadā iznākusi H. Mooras monogrāfija un 1974. gadā publicētais kolektīvais darbs, kur uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukus analizējuši Jānis Graudonis (1913–2005) un E. Šnore.¹⁴³ Tomēr uzkalniņu raksturošanai šeit izmantots visai ierobežots avotu klāsts – galvenokārt publicētais materiāls par Zanti, Īles Gailīšiem, Slati un Boķiem, kā arī par Rūsišu-Debešu I un II uzkalniņu.

Uzkalniņu kapulauku arheoloģiskā materiāla interpretācijā joprojām nozīmīgākie bija jautājumi par to izcelšanos un pāreju uz līdzenajiem kapiem. To risināšanā 20. gs. četrdesmito gadu otrajā pusē arī arheoloģijā kā valsts oficiālās ideoloģijas nostādne ienāca marksistiskā pētniecības metodoloģija ar tai raksturīgo sabiedrības vēsturiskās attīstības sociālekonomisko formāciju koncepciju. Pāreja no vienas formācijas uz citu bija saistīta ar ekonomiskajiem faktoriem un ražotājspēku attīstību. Pirmais, kas uzkalniņu kapulauku materiālu iekļāva šajā shēmā, bija H. Moora jau minētajā 1952. gadā publicētajā darbā.¹⁴⁴ Laiks no 1. līdz 4. gadsimtam tajā raksturots kā ģints jeb lielo saimju attiecību sairšanas periods. Mazo saimju atdalīšanas noteica ražošanas spēku pieaugums un līdz ar to – privātu, atsevišķām mazajām saimēm piederošu bagātību uzkrāšanās. Savukārt periods no 5. līdz 9. gadsimtam tika skaidrots kā pārejas laiks uz šķiru sabiedrību, kad, pieaugot mantiskai un sociālai diferenciacijai, radās nevis dzimtu, bet teritoriālas kopienas. Uzkalniņu kapulaukus H. Moora skatīja kā tiešus šo sociālo un ekonomisko norišu atspoguļotājus. Viss kapulauks bija interpretēts kā patriarhālo lielo saimju vai saimju kopienu apbedījumu vieta, savukārt katrs atsevišķs uzkalniņš – kā vienas, daļēji jau atdalījušās mazās saimes kapsētiņa ar centrā guldītu saimes vecāko. Pēc pārejas uz teritoriālām kopienām apbedīšana uzkalniņos pamazām izzuda. Tātad gan uzkalniņu izveidošanās, gan pāreja uz līdzenajiem kapiem bija skaidrota kā vietējas izcelsmes parādība. Šī teorētiskā shēma kļuva par galveno iezīmi uzkalniņu materiāla interpretācijā vismaz turpmākos 30 gadus.¹⁴⁵

Tikai 20. gs. astoņdesmito gadu otrajā pusē M. Mihelberts norādīja, ka kapulauki varētu arī nebūt tiešs sabiedrības sociālo, ekonomisko norišu atspulgs. Viņš uzkalniņus interpretēja kā vietēju, pārmantotu senatnes tradīciju rezultātu.¹⁴⁶ Tajā pašā laikā uzkalniņu nomainītu ar līdzenajiem kapiem M. Mihelberts, tāpat kā H. Moora, skaidroja ar pāreju no dzimtu kopienas uz teritoriālām vienībām.¹⁴⁷

Perioda beigās uzkalniņu izcelsmes skaidrojumos atkal aktuālas kļuva migrāciju teorijas. Vairāki pētnieki (E. Šnore, A. Tautavičs u.c.) atzīmēja, ka uzkalniņu kapulauku izplatība iepriekš mazapdzīvotajā Ziemeļlietuvas un Dienvidlatvijas teritorijā nevarētu būt izskaidrojama bez jaunu iedzīvotāju masu ieplūšanas.¹⁴⁸ Kā ienācēju izcelšanās vieta tika minēts Lietuvas piejūras apgabals, kur līdzīgas konstrukcijas uzkalniņi bija pazīstami jau agro metālu periodā.¹⁴⁹ Izteikta pat hipotēze, ka agrākie uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauki (piemēram, Pavēķi, Visderģi, Akmeņi un Kibartiške) varētu būt agro metālu perioda Lietuvas piejūras kultūras perifērijas pieminekļi.¹⁵⁰ Šāds migrācijas virziens tika pamatots arī antropoloģiskajā materiālā. Raisa Denisova (dz. 1930) secināja, ka tikai Lietuvas ziemeļaustrumu uzkalniņu kapulauku materiālā vērojami ar vietējiem neolīta Narvas kultūras pārstāvjiem saistītā antropoloģiskā tipa komponenti.¹⁵¹ Tātad uzkalniņu areāla izveidošanās lielā mērā bija saistīta ar iedzīvotāju migrāciju, kas notikusi virzienā no rietumiem uz austrumiem. Ar migrāciju teoriju tika pamatota arī līdzeno kapulauku parādīšanās uzkalniņu areālā un to nomaiņa. R. Kulikauskiene pieļāva, ka šī parādība skaidrojama ar Centrālīetuvas līdzeno kapulauku areāla iedzīvotāju virzību uz ziemeļiem, taču R. Denisova norādīja uz antropoloģiskā materiāla atšķirībām starp jaunizveidotajiem līdenajiem kapiem un minētajiem Centrālīetuvas apbedījumiem.¹⁵² Ņemot vērā 5.–7. gs. jaunizveidotajos līdenajos kapulaukos sastopamos dažādos antropoloģiskos tipus, viņa izvirzīja pieņēmumu, ka migrācija saistīta ar plašāku etniski dažādu iedzīvotāju grupu pārvietošanos t.s. Lielās tautu staigāšanas rezultātā.

Lai kādi arī būtu uzkalniņu ar akmeņu riņķi izcelšanās skaidrojumi, joprojām aktuāla bija uzkalniņu etniskās atribūcijas problēma. Latvijas arheoloģijā, tāpat kā iepriekšējā periodā, uzkalniņu areālu dalīja rietumu un austrumu grupā. Par Latvijas rietumu grupas uzkalniņu saistību ar zemgaļiem (vai protozemgaļiem) jautājumi neradās.¹⁵³ Turpretī austrumu grupas uzkalniņu etniskā piederība joprojām bija plašu diskusiju avots. H. Moora tos skatīja kā nediferencētas sēļu–latgaļu kopības atstātus pieminekļus.¹⁵⁴ E. Šnore savukārt šos uzkalniņus saistīja ar diferencētām latgaļu un sēļu ciltīm.¹⁵⁵ Kā galveno argumentu konkrētu pieminekļu atribūcijai vienai vai otrai ciltij E. Šnore izmantoja gan sēliskās kāpjošās intonācijas izplatības areāla datus, gan arī pēcapbedījumu antropoloģisko pētījumu rezultātus (agrā dzelzs laikmeta apbedījumu antropoloģiskais materiāls bija slikti saglabājies). Kopumā ar sēļiem E. Šnore saista Daugavas kreisā krasta, kā arī Vidzemes uzkalniņu kapus, bet ar latgaļiem – Daugavas labā krasta uzkalniņu liecības.

Lietuvas pētnieki vēl aizvien izvairījās uzkalniņu kapulauku areālu dalīt noteiktās grupās. Dominējošais viedoklis bija par uzkalniņiem

kā nenodalāmu žemaišu, zemgaļu un sēļu, latgaļu cilšu apbedījumu vietām, atšķirās tikai dažādu autoru šajā plašajā kopienā ietilpstošo cilšu uzskaitījums. Piemēram, P. Kulikausks, R. Kulikauskiene un A. Tautavičs žemaišus saista tikai ar Viduslietuvas līdzenajiem kapiem, bet sēļus kā cilti vispār nepiemin.¹⁵⁶ Vēlākajos darbos A. Tautavičs apskatāmos uzkalniņus attiecina uz vēl nediferencētu žemaišu, zemgaļu un latgaļu–sēļu kopienu,¹⁵⁷ bet M. Mihelberts tos skata kā vēl nediferencētiem žemaišiem, zemgaļiem un sēļiem piederīgus.¹⁵⁸ Jāpiemin, ka H. Moora 20. gs. piecdesmitajos gados mēģināja Lietuvas uzkalniņus izdalīt kā atsevišķu areāla grupu, kas saistāma ar žemaišiem.¹⁵⁹

20. GS. DEVIŅDESMITIE GADI – 21. GADSIMTS

Pēc Latvijas un Lietuvas neatkarības atgūšanas kopš 20. gs. deviņdesmitajiem gadiem, īpaši to otrajā pusē, atkal notika izmaiņas uzkalniņu ar akmeņu riņķi izpētē. Līdzīgi kā iepriekšējā posmā, izrakumu metodoloģija un fiksācija palika līdzšinējā, bet minētās izmaiņas vērojamas izrakumu organizācijā un arheoloģiskā materiāla interpretācijā. Turklāt – atkal ievērojami atšķiras Lietuvas un Latvijas uzkalniņu kapulauku izpētes situācija.

Šajā laikposmā uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku arheoloģiskā izpēte saistās tikai ar Lietuvas pētnieku darbību savas valsts pieminekļos. Te liels nopelns ir 1990. gadā atjaunotās Viļņas Universitātes Arheoloģijas katedras darbībai un katedras pirmā vadītāja M. Mihelberta personībai un zinātniskai interesei. Latvijas pētnieku uzmanību 20. gs. divdesmitajos un trīsdesmitajos gados plaši pētītie agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņi nesaistīja – izrakumi nav veikti nevienā no apskatāmajiem pieminekļiem. Arī arheoloģiskie pētījumi Rūsīšos–Debešos saistīti tikai ar līdzenā kapulauka glābšanas darbiem.¹⁶⁰

Lietuvā šajā periodā izrakumi veikti 15 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos. Aktīva pētniecība atsākās tūlīt pēc valsts neatkarības atjaunošanas, jeb – precīzāk – tā nemaz nebija pārtrūkusi. Savu darbu deviņdesmito gadu sākumā turpināja daudzi iepriekšējā laikā darbojušies pētnieki, taču joprojām vairums arheoloģisko izrakumu uzkalniņu kapulaukos saistās ar M. Mihelberta vārdu. Viņa vadībā plaši, vairāku sezonu izrakumi notikuši trīs pieminekļos – tie tika turpināti un pabeigti Paragaudes kapulaukā, kā arī veikti Paalkšņu un Kuršu kapulaukos.¹⁶¹ Sākot ar deviņdesmito gadu otro pusi, uzkalniņu izpētē aktīvi iesaistījās Lietuvas Vēstures institūta arheoloģe Andra Simniškīte (*Simniškytė*, dz. 1971). Arī viņas vadībā izrakumi notikuši jau trīs pieminekļos – Kaņūku II, Kubilišķu un Vaineiķu kapulaukos.¹⁶² Tāpat atsevišķu pētnieku vadībā izrakumi notikuši Agelaiču, Berčūnu, Dargužu, Miestelišķu, Pažobres, Pliķu, Pribitkas un Raginēnu kapulaukos.¹⁶³

Kā apjomīgākie lauka darbi jāizceļ Berčūnu kapulauka izrakumi, kur izpētīja 20 uzkalniņus; kopumā šajā kapulaukā 19. gs. bija konstatēti apmēram 40 uzbērumi. Arī Paalkšņos izpētīta aptuveni puse kapulauka jeb 13 no 21 uzkalniņa. Nozīmīgākie atklājumi veikti Paalkšņū un Kuršu kapulaukos, kur pirmo reizi konstatēja pie uzkalniņu akmeņu riņķiem no mazāka izmēra akmeņiem veidotus puslokus ar atsevišķiem apbedījumiem.¹⁶⁴

Izrakumos lietotās arheoloģisko darbu metodes palikušas nemainīgas, arvien vairāk palielinās eksakto zinātņu nozīme arheoloģijā. Izmantotas arī citas visai savdabīgas metodes. Piemēram, Raginēnu kapulaukā bija pieaicināts bioloģijas pārzinātnis, kas noteica nopostītā akmeņu riņķa vietu.¹⁶⁵

Jāpiemin, ka, līdzīgi kā iepriekšējā periodā, vairākās vietās – Gēlūvā, Jakišķos, Kejēnos, Linkuvā, Naujasodos un Žagarē – pētītas arī iespējamās vai kādreizējās uzkalniņu vietas, taču to liecības netika konstatētas.

Gan Lietuvā, gan Latvijā reģistrēts ap pieciem jauniem eventuāliem agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulaukiem, jāpiemin arī jaunu uzkalniņu atklāšana jau zināmajos kapulaukos, piemēram, Slatē.¹⁶⁶ Vairākas apjomīgākas reģionu apzināšanas ekspedīcijas veiktas tikai Lietuvā, Latvijā tāda bijusi tikai Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta organizētā Rietumzemgales apzināšanas ekspedīcija.¹⁶⁷ Šeit uzkalniņu kapulauki galvenokārt atklāti, Valsts kultūras pieminekļu inspekcijas darbiniekiem apsekojot dažāda rakstura saimniecisko darbību zonu utt.

Uzkalniņu kapulauku historiogrāfijā šis posms nozīmīgs ar vairāku pieminekļu izrakumu materiālu publikācijām. Atsevišķi raksti un monogrāfijas veltītas gan iepriekš pētītajiem, gan kopš deviņdesmitajiem gadiem raktajiem pieminekļiem. Par Latvijas uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukiem līdz šim pirmais un vienīgais plašākais darbs ir E. Šnores 1993. gada izdotā monogrāfija, kurā publicēti visu viņas kopš trīsdesmitajiem gadiem pētīto Austrumlatvijas uzkalniņu kapulauku izrakumu rezultāti.¹⁶⁸ Neliela apjoma darbi veltīti Antužu un Vadakstes Priedišu kapulauka izrakumiem.¹⁶⁹ Lietuvā šādu darbu ir krietni vairāk. M. Mihelberts publicējis monogrāfijas par Paragaudes, Pajostes, Akmeņu un Perkūnišķes kapulaukiem.¹⁷⁰ Atsevišķi raksti veltīti Visētišķu, Daujēnu un Kibartišķes kapulauku izrakumu rezultātiem.¹⁷¹ Konspektīvi ziņojumi publicēti arī ikgadējos pētījumu atskaišu materiālos.¹⁷² Uzkalniņu kapulauku apbedīšanas tradīcijas vispārīgi apskatītas arī vairākos apkopojumos Latvijas un Lietuvas arheoloģijai veltītos darbos. Kā nozīmīgākie minami 2001. gadā izdotais Latvijas aizvēsturei veltītais kopdarbs, kur par uzkalniņu kapulaukiem rakstījis Andrejs Vasks (dz. 1947) un M. Atgāzis, Lietuvas un Latvijas nacionālo vēstures muzeju arheologu kopīgi veidotie sēļiem un zemgaļiem veltītie izstāžu katalogi un populārzinātniskie pētījumi u.c.¹⁷³

Šajos darbos joprojām galvenais pamats ir publicētie avoti, izņēmums ir izstāžu katalogos publicētais senlietu materiāls.

Uzkalniņu arheoloģiskā materiāla interpretācijā sākotnēji dominēja iepriekšējā pētniecības posmā izstrādātās metodes un slēdzieni, no mainījās galvenokārt tikai lietotā terminoloģija.¹⁷⁴ Risinot uzkalniņu izcelsmes jautājumu, tie joprojām skatīti sociāli ekonomiskā aspektā – kā atbildes reakcija uz dažādiem sociāliem un ekonomiskiem faktoriem. Tāpat, skaidrojot pašu kapulauku uzbūvi, tiek pārņemts iepriekšējā periodā izstrādātais modelis par uzkalniņu kā saimes apbedījumu vietu, kur centrā guldīts saimes vadonis. Tomēr, interpretējot uzkalniņu izcelšanos un pašus uzkalniņus sociālā aspektā, radās arī jaunas pieejas un līdz ar to – jaunas atziņas. Valters Langs (*Lang*, dz. 1958) un A. Vasks Latvijas uzkalniņu analizē pirmo reizi izmantoja Skandināvijā jau 20. gs. septiņdesmitajos gados izstrādātās kapulauku (un sabiedrības) sociālās analīzes metodes.¹⁷⁵ Ņemot vērā uzkalniņu izmantošanas laiku, apbedīto cilvēku skaitu un tālaika vidējo dzīves ilgumu, viņi aprēķinājuši, ka uzkalniņus nevar uzskatīt par visas sabiedrības locekļu jeb saimju apbedījumu vietām. Tā agrajā un vidējā dzelzs laikmetā saime sastāvēja vismaz no 5–6 personām, bet, piemēram, Īles Gailišu kapulauka II uzkalniņa analīze rāda, ka vienā paudzē tur apbedītas tikai 2–3 personas. Turklāt šajā gadījumā jāņem vērā, ka analizētais uzkalniņš ir ar vislielāko apbedīto skaitu, kāds vispār šajos kapulaukos konstatēts. A. Vasks gan pieļauj, ka viss kapulauks ar vairākiem uzkalniņiem varētu būt vienas saimes apbedījumu vieta, taču tajā pašā laikā norāda, ka ir pietiekami daudz kapulauku, kur konstatēts tikai viens uzkalniņš.¹⁷⁶ To skaidrojot, izvirzīta tēze, ka uzkalniņi varētu būt kāda augstāka sociālā slāņa pārstāvju apbedījumu vietas.¹⁷⁷ Turpinot šo domu, A. Vasks pašus uzkalniņus jau skata ne tikai kā mirušo apbedījumu vietas, bet gan kā sava veida jaunas sabiedrības manifestācijas zīmi.¹⁷⁸ Ar to izskaidrota arī pāreja uz līdzējumiem kapiem. Sabiedrībām nostiprinoties konkrētā teritorijā, vairs nebija nepieciešamas šādas vizuālas manifestācijas, līdz ar to – mirušo apbedīšana uzkalniņos izbeidzās.¹⁷⁹

Paralēli šīm sociālajām teorijām M. Mihelberts agrā dzelzs laikmeta uzkalniņus ar akmeņu riņķi joprojām skata pamatā kā no Lietuvas piejūras daļas rietumbaltu migrāciju rezultātā ienestu parādību, taču netiek noliegta arī vietējās austrumbaltu kultūras nozīme apskatāmo pieminekļu areāla izveidē.¹⁸⁰ Atspēkojot iepriekš minēto tēzi par uzkalniņiem tikai kā augstākā slāņa pārstāvju apbedījumu vietām, viņš norāda uz vairākiem faktiem.¹⁸¹ Pirmkārt, ļoti daudzi uzkalniņi līdz mūsdienām nav saglabājušies, arī pētītie uzkalniņi ir stipri postīti. Otrkārt, iespējams, bijis daudz vairāk bezinventāra kapu, kas antropoloģiskā materiāla slīktās saglabātības dēļ varētu būt izrakumos nekonstatējami. Un, treškārt, M. Mihelberts norāda uz bērnu apbedījumu lielo skaitu uzkalniņos (piemēram, Daujēnu kapulaukā).

Historiogrāfijā aizvien aktuāls ir arī uzkalniņu etniskās piederības jautājums. Latviešu pētnieki uzkalniņus ar akmeņu riņķi joprojām saista ar vēlākajos rakstītajos avotos minētajām latviešu un lietuviešu ciltīm. Nozīmīgākās diskusijas, līdzīgi kā iepriekšējos pētniecības posmos, saistītas ar austrumu daļas uzkalniņu kapulauku etnisko atribūciju. E. Šnore turpināja aizstāvēt savu iepriekš pausto viedokli par uzkalniņu austrumu grupu kā latgaļu un sēļu priekšteču pieminekļiem.¹⁸² Tomēr vairums pētnieku, piemēram, A. Vasks, M. Atgāzis, Arnis Radiņš (dz. 1951), korelējot arheoloģijas, antropoloģijas un valodniecības datus, piekrīt jau F. Jākobsona un E. Šturma izvirzītajam pieņēmumam, ka uzkalniņu ar akmeņu riņķi austrumu grupas pieminekļi saistāmi ar sēļiem vai protosēļiem, turpretī latgaļi Latvijas teritorijā parādās (formējās uz vietas vai bija ienācēji) tikai vidējā dzelzs laikmetā.¹⁸³ Gan no antropoloģiskā, gan valodniecības viedokļa bija norādītas līdzības starp uzkalniņos ar akmeņu riņķi apbedītajiem un vēlākajiem sēļiem; tāpat tika uzsvērta sēlisko izlokšņu areāla un austrumu grupas uzkalniņu aptuvenā sakritība. Jāpiemin gan, ka atsevišķi Latvijas pētnieki, piemēram, Jānis Ciglis (dz. 1964), kā arī Lietuvas pētnieki aizvien šādam viedoklim nepiekrīt un uzkalniņu materiālu skata kā nesaistītu ne ar vienu no vēlākajām ciltīm, kas formējušās tikai vidējā dzelzs laikmetā.¹⁸⁴

SECINĀJUMI

Vairāk nekā 200 gadu ilgās uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izpētes vēstures laikā uzkrāta nozīmīga avotu bāze. Kopumā arheoloģiski pētīta gandrīz puse no šobrīd zināmajiem šī veida pieminekļiem – izrakumi notikuši ap 140 dažādu reģionu uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos, aptverot visu to izplatības areālu. Rezultāti ļāvuši gan raksturot pašas apbedīšanas tradīcijas, gan izvirzīt dažādus pieņēmumus par to izcelšanos, etnisko piederību u.c. sociālajiem un arī simboliskajiem aspektiem.

Uzkalniņu izpēti spēcīgi ietekmēja vēsturiskie faktori un arheoloģijas kā zinātnes attīstības limenis. Līdz pat 20. gs. divdesmitajiem gadiem izrakumu metodika bija stipri nepilnīga un kopumā izrakumi galvenokārt saistījās ar dažādu amatieru veikto senlietu vākšanu privātkolekcijām un jaunizveidoto muzeju krājumiem. Lai arī bija pētīti apmēram 60 apskatāmā veida kapulauki, šos izrakumus var vērtēt kā Lietuvas un Latvijas arheoloģijas attīstībā nozīmīgus, taču turpmākai uzkalniņu pētniecībai maz noderīgus. Lai vai kā – iegūtais arheoloģiskais materiāls jau 19. gs. noveda pie pirmajiem mēģinājumiem kapulauku izcelsmes, hronoloģijas un piederības skaidrošanā. Sākotnēji tie nereti bija kļūdaini (piemēram, priekšstats par mītiskajiem milžu kapiem un t.s. gotu teorija), tikai 19. gs. otrajā pusē un beigās dots

precīzs pieminekļu datējums un vērojami pirmie zinātniski pamatotie uzkalniņu piederības un izcelsmes skaidrojumi. Kopumā pēc būtības šīs interpretācijas atbilda visā Eiropā valdošajām kultūrvēsturiskajām tendencēm, tikai skaidrotas galvenokārt *ienācējs-vietējais* kategorijās.

Laikā no 20. gs. divdesmitajiem gadiem līdz četrdesmito gadu vidum izrakumi notika jau pavisam citā zinātniskā kvalitātē – tika izstrādāti zinātniskās izpētes noteikumi, un tie pārgāja profesionālu arheologu pārziņā. Tieši šo posmu var uzskatīt par intensīvāko uzkalniņu izpētes laiku – salīdzinoši neilgā laikā izrakumi veikti 47 uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos. Uzkalniņu interpretācijās arī šajā periodā valdīja kultūrvēsturiska pieeja. Uzkalniņu izcelsmes un pārejas uz līdenajiem kapiem skaidrošanā galvenās bija migrāciju un kultūras difūziju teorijas. Tikai pieminekļu atribūcijas jautājumos jau meklēta to saistība ar protolatviešiem un protolietuviešiem vai – vēl precīzāk – ar noteiktām latviešu un lietuviešu ciltīm (zemgaļiem, sēļiem vai latgaļiem). Tiesa gan, pēdējā tendence vērojama tikai Latvijas arheologu darbos, Lietuvas arheoloģijā uzkalniņu kapulauku areālu skatīja kā etniski vēl nediferencētu apgabalu.

Periodā no 20. gs. četrdesmito gadu vidus līdz deviņdesmitajiem gadiem arheoloģisko lauka darbu metodika būtiski nemainījās, taču krasi izmainījās pieeja to interpretācijā. Arī izrakumu skaits saruka – gandrīz četrdesmit gadu ilgā laikā arheoloģiski pētīti 50 apskatāmā veida pieminekļi. Tas daļēji skaidrojams ar padomju laiku orientēšanos uz ekonomiskās vēstures izpēti, kur lielākā loma tika piešķirta dzīvesvietām. Uzkalniņu interpretācijās šajā periodā oficiālās valsts ideoloģijas apsvērumu dēļ spēcīgi ienāca sociālais aspekts, tiesa gan – tikai marksismam raksturīgajā ekonomiskajā griezumā. Šajā periodā uzkalniņu kapulauki vairs netika skatīti tikai kā noteiktas kultūrvēsturiskas grupas identifikācijas pazīme, bet gan kā sociālekonomisku norišu tiešs atspulgs. Tomēr arī šajā gadījumā agrais dzelzs laikmets bija noteiktu cilšu formēšanās laiks – tāpat uzkalniņi joprojām saistīti ar žemaišu, zemgaļu, sēļu un latgaļu etnoģenēzi.

Sākot ar 20. gs. deviņdesmitajiem gadiem, atkal lielā mērā izmaiņās pieejas arheoloģiskā materiāla skaidrojumos. Izrakumu skaits būtiski samazinājās, un arheoloģiskie lauka darbi uzkalniņos pagaidām notikuši tikai Lietuvā, kur pētīti 15 pieminekļi. Uzkalniņu kapulauku interpretācijā joprojām saglabājas sociālā aspekta nozīme, taču tajā nozīmīgu lomu ieņem ne vien ekonomiskais, bet arī simboliskais un emocionālais faktors. Aktuāls aizvien ir uzkalniņu etniskās atribūcijas jautājums.

Kopumā izvērtējot arheoloģiskās izpētes rezultātus un līdzšinējos teorētiskos pētījumus, jāsecina, ka uzkrātais bagātīgais uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku materiāls joprojām saglabā plašas iespējas tālākām interpretācijām un diskusijām.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ *Михельбертас М.* Заселение территории культуры курганов Жемайтии Северной Литвы и Южной Латвии в римский период // *Pētījumi zemgaļu senatnē. Latvijas Vēstures muzeja raksti.* Nr. 10. – Rīga, 2004. – 67.–75. lpp.
- ² *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius Lietuvoje. – Vilnius, 1986. – P. 54–68; Latvijas senākā vēsture 9. g.t. pr.Kr. – 1200. g. – Rīga, 2001. – 217.–219. lpp.
- ³ Latvijas senākā vēsture .. – 219., 279. lpp.
- ⁴ Turpat. – 279.–282., 285. lpp.
- ⁵ Turpat. – 219. lpp.; *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. – Rīga, 1993. – 41. lpp.
- ⁶ *Таумавичус Ф. З.* Восточнолитовские курганы // Вопросы этнической истории народов Прибалтики. Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции. – Москва, 1959. – С. 128–153; *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius .. – P. 68–73.
- ⁷ Sēļi un Sēlija. – Rīga, 2005. – 35. lpp.
- ⁸ Latvijas senākā vēsture .. – 219. lpp.
- ⁹ *Deiviss N.* Eiropas vēsture. – Rīga, 2009. – 824.–847. lpp.; *Muižnieks V.* 14.–18. gs. apbedīšanas vietu pētniecības vēsture Latvijā // *Arheoloģija un etnogrāfija (turpmāk – AE).* 22. laid. – Rīga, 2005. – 226.–230. lpp.; u.c.
- ¹⁰ *Kulikauskas P., Zabiela G.* Lietuvas archeologijos istorija (iki 1945 m.). – Vilnius, 1999. – P. 97; *Lang V.* The History of Archaeological Research (up to the late 1980s) // *Archaeological research in Estonia 1865–2005. Estonian Archaeology 1.* – Tartu, 2006. – P. 15.
- ¹¹ Atsauce uz īpašnieka atļauju minēta daudzos avotos, piemēram: *Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst (turpmāk – Sb. Kurl.)* 1864–1871. – Mitau, 1884. – S. 162; *Hausmann R.* Hügelgräber zu Zanten // *Sb. Kurl.* 1892. – Mitau, 1893; *Hollander B.* Bericht über eine zweite Ausgrabung am Assar-See (Kirchspiel Nitau) // *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands (turpmāk – Sb. Rig.)* 1903. – Rīga, 1904. – S. 102; u.c. Zināms, ka Stinku kapulaukā iegūtās senlietas paturējis O. Hernalers, atsevišķos gadījumos tāpat rīkojies arī P. Zelmers u.c. *Šnore R.* Latvijas aizvēstures kartes. 1. Agrais un vidējais dzelzs laikmets (1.–8. gs. pēc Kr.) // *Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae*, 19.–23. VIII 1930. Latvijas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija (turpmāk – CS). 1. sēj., papild. – Rīga, 1936. – 15. lpp.; u.c.
- ¹² *Kulikauskas P., Zabiela G.* Lietuvas archeologijos istorija .. – P. 19; *Brackel H.* Instruction für Ausgrabungen, entworfen im Auftrag der Allerhöchsten Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands. – Riga, 1840. – 24 S.
- ¹³ *Majewski E.* Kurhany w Pakalniszkach // *Światowit.* T. II. – Warszawa, 1900. – P. 92–103; *Makarenko M.* Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskie // *Kwartalnik Litewski.* T. I. – Petersburg, 1910. – P. 103–112, tabl. I–VII; u.c.
- ¹⁴ *Kulikauskas P., Zabiela G.* Lietuvas archeologijos istorija .. – P. 20, 56–70, 97–99.
- ¹⁵ Turpat. – 19. lpp.
- ¹⁶ Lietuvas TSR archeologijos atlasas. [Kn.] III. I–XII a. pilkapynai ir senkapiai. – Vilnius, 1976. – P. 19, 20, 39, 51, 59, 94, 117, 118.

- ¹⁷ Turpat. – 43., 44., 72. lpp.
- ¹⁸ *Kulikauskas P.* Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų tyrinėjimai ir “Raginėnų kultūros” klausimas // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Darbai. Serija A, 1. – Vilnius, 1958. – P. 70–73.
- ¹⁹ *Makarenko M.* Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskiej. – P. 104, 105.
- ²⁰ Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 29, 37, 40, 51, 57, 58, 61, 69, 72–74, 78, 89, 90, 94, 113.
- ²¹ Turpat. – 27., 40., 59., 78., 81., 94., 105., 124. lpp.; *Kulikauskas P., Zabiela G.* Lietuvos archeologijos istorija .. – P. 120; *Kulikauskas P.* Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų .. – P. 74–82.
- ²² Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 94; *Kulikauskas P.* Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų .. – P. 70–82.
- ²³ Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961. – P. 160, 161.
- ²⁴ *Stradiņš J.* Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā. – Rīga, 2009. – 371.–377., 401.–412. lpp.; *Lang V.* The History of Archaeological Research .. – P. 15.
- ²⁵ *Döring J.* Die Heidengräben bei Ihlen // Sb. Kurl. 1868. – Mitau, 1884. – S. 317–319; *Döring J.* Der Götzenberg und die Heidengräber bei Schlagunnen // Sb. Kurl. 1868. – Mitau, 1884. – S. 320, 321; *Raison A.* Heiden-Gräber beim den Neu-Sessauchen Stinke-Gesin // Sb. Kurl. 1870. – Mitau, 1884. – S. 425–427.
- ²⁶ *Hausmann R.* Hügelgräber zu Zanten. – S. 67–84.
- ²⁷ Sb. Kurl. 1864–1871. – S. 162–164.
- ²⁸ *Богоявленский С. К.* Раскопки в Лифляндской и Курляндской губернияхъ летом 1896 года // Труды десятаго археологического съезда въ Риге 1896. Т. III. – Москва, 1900. – С. 112–115.
- ²⁹ *Atgāzis M.* Sēlpils Spietiņu apmetne un tās laiks // Pētījumi sēļu senatnē. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti. Nr. 11. – Rīga, 2006. – 14. lpp.; *Štokmanis A.* Vecākā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapi Jēkabpils apkārtnē // Latvijas Saule. – 1927. – Nr. 51/52 (marts/aprīlis). – 563. lpp.; Pieminēkļa pase. – VKPAI PDC Vizbuļu senkapu lieta, inv. Nr. 41.142-3I; Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. – Riga, 1896. – S. 25, 26; *V. Kalniņa* ziņojuma noraksts. – VKPAI PDC Jēkabpils raj. Sēlpils pag. lieta, inv. Nr. p. 2319-3; *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 12. lpp.
- ³⁰ Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat (turpmāk – Sb. Estn.) 1874. – Dorpat, 1875. – S. 65; *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. I. Teil: Die Funde. – Tartu, 1929. – S. 47, 48, 78, 79; Sb. Estn. 1870. – Dorpat, 1871. – S. 28.
- ³¹ *Ebert M.* Ein Hügelgrab der älteren Eisenzeit unter Meiran, Kirchsp. Lubahn // Sb. Rig. 1913. – Riga, 1914. – S. 231–234; *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. I. Teil: Die Funde. – S. 54, 55.
- ³² *Löwis of Menar K.* Bericht über die Ausgrabungen unter Neuhoft im Kirchspiel Kremon // Sb. Rig. 1895. – Riga, 1896. – S. 84–87; *Schilling K.* Bericht über eine Ausgrabung am Assar-See (Kirchspiel Nitau) // Sb. Rig. 1900. – Riga, 1901. – S. 183–186; *Hollander B.* Bericht über eine zweite Ausgrabung am Assar-See (Kirchspiel Nitau) // Sb. Rig. 1903. – Riga, 1904. – S. 101–108; Sb. Rig. 1903. – Riga, 1904. – S. 98; *Schilling K.* Bericht über die Aufdeckung eines Grabhügels am Ligatflüsschen // Sb. Rig. 1899. – Riga, 1900. – S. 117–119.
- ³³ *Hausmann R.* Hügelgräber zu Zanten. – S. 67–84.
- ³⁴ *Ebert M.* Ein Hügelgrab der älteren Eisenzeit .. – S. 231.
- ³⁵ *Raison A.* Heiden-Gräber beim den Neu-Sessauchen .. – S. 426; *Döring J.* Der Götzenberg und die Heidengräber .. – S. 321; *Löwis of Menar K.* Bericht über die Ausgrabungen .. – S. 85; u.c.

- ³⁶ Ueber alte Gräber und Alterthümer in Polnisch-Livland // Mittheilung aus dem Gebiete der geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der russischen Ostsee-Provinzen, IV. – Riga, 1848. – S. 272–275.
- ³⁷ Turpat.
- ³⁸ *Ebert M.* Ein Hügelgrab der älteren Eisenzeit .. – S. 231; *Schilling K.* Bericht über die Aufdeckung .. – S. 117–119.
- ³⁹ *Kulikauskas P.* Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų .. – P. 72, 73.
- ⁴⁰ Latvijas senākā vēsture .. – 219. lpp.; Žiemgalai. Baltų archeologijos paroda. Katalogas. The Semigallians. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue. – Riga; Vilnius, 2005. – P. 8; u.c.
- ⁴¹ *Bielenstein A.* Bericht über die Steinringe von Grosz-Autz, Elisenhof und den Götzenberg am Sebbeersee // Sb. Kurl. 1965. – Mitau, 1884. – S. 71–73.
- ⁴² Piemēram: *Hollander B.* Bericht über eine zweite Ausgrabung .. – S. 104, 105; *Schilling K.* Bericht über die Aufdeckung .. – S. 117; *Löwis of Menar K.* Bericht über die Ausgrabungen .. – S. 84.
- ⁴³ *Hollander B.* Bericht über eine zweite Ausgrabung .. – S. 107.
- ⁴⁴ *Kulikauskas P.* Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų .. – P. 71, 73.
- ⁴⁵ *Ebert M.* Ein Hügelgrab der älteren Eisenzeit .. – S. 233, 234.
- ⁴⁶ *Jucevičius L.* Raštai. – Vilnius, 1959. – P. 567, 568; *Богоявленский С. К.* Раскопки в Лифляндской .. – С. 112, 114; *Schilling K.* Bericht über die Aufdeckung .. – S. 118; u.c.
- ⁴⁷ *Покровский Ф.* Археологическая карта Ковенской губернии. – Вильна, 1899. – 161 с., I карта.
- ⁴⁸ *Jucevičius L.* Raštai. – P. 565, 567–569.
- ⁴⁹ *Kruse F.* Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur Einführung der Christlichen Religion in den Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernements. – Dorpat, 1842. – S. 9, Tab. 59; Ueber alte Gräber und Alterthümer .. – S. 254–261, 267–279.
- ⁵⁰ *Jucevičius L.* Raštai. – P. 567, 568; *Poškas D.* Raštai. – Vilnius, 1959. – P. 489.
- ⁵¹ *Jucevičius L.* Raštai. – P. 568.
- ⁵² Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 42, 49, 78 u.c.
- ⁵³ *Kulikauskas P.* Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų .. – P. 73.
- ⁵⁴ Turpat.
- ⁵⁵ Sb. Kurl. 1850–1937. – Mitau 1850–1937; Sb. Rig. 1874–1936. – Riga, 1874–1936; Sb. Estn. 1861–1923. – Dorpat, 1861–1940.
- ⁵⁶ *Butrymówna M., Majewski E.* Kurhany w Niewieżnikach w pow. Poniewieskim // Światowit. T. IV. – Warszawa, 1902. – P. 150; *Majewski E.* Kurhany w Pakalniskach. – P. 92–103. Arī T. Daugirda pētītajiem kapulaukiem veltītas atsevišķas publikācijas (sk. bibliogrāfiju: Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 163).
- ⁵⁷ *Hausmann R.* Übersicht über die Archäologische Forschung in den Ostsee-provinzen im letzten Jahrzehnt. – Riga, 1908. – S. 44–50.
- ⁵⁸ *Hausmann R.* Hügelgräber zu Zanten. – S. 83, 84.
- ⁵⁹ Turpat. – 73., 74. lpp.
- ⁶⁰ Turpat.
- ⁶¹ *Ebert M.* Ein Hügelgrab der älteren Eisenzeit .. – S. 233; *Покровский Ф.* Археологическая карта .. – С. 16, 17; u.c.
- ⁶² *Покровский Ф.* Археологическая карта .. – 161 с., I карта.
- ⁶³ Turpat. – 15., 16. lpp.
- ⁶⁴ Katalog der Ausstellung .. – 255 S., 1–34 taf.

- ⁶⁵ *Ebert M.* Die Baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland // *Præhistorische Zeitschrift*. Bd. 5, H. 3/4. – 1913. – S. 528–550.
- ⁶⁶ *Tarasenka P.* Lietuvos archeologijos medžiaga. – Kaunas, 1927. – P. 46–52; *Kulikauskas P., Zabiela G.* Lietuvos archeologijos istorija .. – P. 181–187.
- ⁶⁷ *Deveikis S., Naimavičienė J., Sodaitytė I.* Cultural Heritage Inventory in Lithuania – Role of the Surveyor's // *Intercontinental Athenaeum Athens Athens, Greece May 22–27, 2004.* – Athens, 2004. – P. 2. (Darbs pieejams: http://www.fig.net/pub/athens/papers/ts04/ts04_3_deveikis_et_al.pdf; skatīts 20. 04. 2010.)
- ⁶⁸ Latvijas senākā vēsture .. – 11.–12. lpp.; Likums par pieminekļu aizsardzību // *Valdības Vēstnesis.* – 1923. – 26. jūn. – 3. lpp.
- ⁶⁹ Latvijas senākā vēsture .. – 11. lpp.
- ⁷⁰ Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 62.
- ⁷¹ *Panevėžus* // *Panevėžio Balsas.* – 1925. – Rugsėjo 3. – P. 2.
- ⁷² *Tarvydas B.* Šiaulių Kraštotyros D-jos archeologiniai tyrinėjimai 1932. m // Šiaulių metraštis. Nr. 4. – Šiauliai, 1933. – P. 1–17; *Tarvydas B.* Jauneikių (Joniškio valščiaus) senkapis // *Gimtasai kraštas.* Nr. 3–4. – Šiauliai, 1934. – P. 165–167.
- ⁷³ Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 26, 27, 58, 68, 97, 100, 116, 117.
- ⁷⁴ *Kronika* // *Biržų žinios.* – 1932. – Lapkričio 13. – P. 3; Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 117.
- ⁷⁵ Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 86, 87, 97, 100.
- ⁷⁶ *Turpat.* – 116. lpp.
- ⁷⁷ *Turpat.*
- ⁷⁸ *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius .. – P. 44.
- ⁷⁹ *Tarvydas B.* Šiaulių Kraštotyros D-jos archeologiniai .. – P. 1.
- ⁸⁰ *Štokmanis A.* Vecākā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapi pie Boķu mājām, Jēkabpils apkārtnē // *Latvijas Saule.* – 1926. – Nr. 43/44 (jūlijs/augusts). – 473.–477. lpp.; *Štokmanis A.* Vecākā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapi Jēkabpils apkārtnē. – 559.–564. lpp.; *Pieminekļa pase.* – VKPAI PDC Jēkabpils raj., Sēlpils pag. mape, inv. Nr. 41.143-3I; Ziņojums. – VKPAI PDC Pāķu kapulauka lieta.
- ⁸¹ *Zariņa A.* No atmiņām par Elvīru Šnori // *Arheologi Elvīra Šnore (1905–1996) un Rauls Šnore (1901–1962).* Biobibliogrāfija, vēstules, laikabiedru atmiņas. – Rīga, 1997. – 114. lpp.
- ⁸² *Šnore E.* Agrā dzelzsl laikmeta uzkalniņi .. – 8.–16., 23.–26., 28.–31. lpp.
- ⁸³ *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Slates sila kapulaukā 1937. gadā. – LNVM AA 157; *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Rubiķu silā 1937. gadā. – LNVM AA 158; *Stepiņš P.* Senkapi “Liepu kalnā” Rubas pag. Rūsīšos–Debešos, Jelgavas apr. // *Senatne un Māksla (turpmāk – SM).* – 1939. – Nr. 1. – 52.–62. lpp.; *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Rubas pag. Rūsīšos–Debešos 1940. gadā. – LNVM AA 280; *Stepiņš P.* Senkapi Īles mežā // *AE.* 11. laid. – Rīga, 1974. – 111.–119. lpp.
- ⁸⁴ *Moora H.* Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils apriņķī // *Pieminekļu valdes materiālu krājumi. Arhaioloģijas raksti.* 1. sēj. 3. daļa. – Rīga, 1928. – 21 lpp., taf. I–XIX; *Moora H.* Ein Hügelgrab der römischen Eisenzeit in Īle, Kreis Jelgava, Lettland // *CS.* 1. sēj., 1.–2. papild. – Rīga, 1931. – S. 437–460; *Moora H.* Das II. Hügelgrab von Gailiši, Gemeinde Īle, Kreis Jelgava // *SM.* – 1938. – Nr. 2. – S. 64–73.
- ⁸⁵ *Ošs K.* Pārskats par izrakumiem Asmu kapulaukā 1940. gadā. – LNVM AA 236; *Riekstiņš H.* Pārskats par izrakumiem Lejasbitēnu kapulaukā

1931. gadā. – LNVM AA 245; *Šturms E.* Pārskats par izrakumiem Midzenīcu kapulaukā 1935. gadā. – LNVM AA 230; *Jākobsons F.* Pārskats par pārbaudes izrakumiem Silu kapulaukā 1927. gadā. – LNVM AA 147; *Šnore E.* Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā // Pieminekļu valdes materiālu krājumi. Arhαιoloģijas raksti. 1. sēj. 1. daļa. – Rīga, 1933. – 32 lpp., I–XXVIII tab.; *Moora H.* Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu .. – 6.–15. lpp.; *Ģinters V.* Pārskats par izrakumiem Kalnezēnu kapulaukā. – LNVM AA 39; *Karnups A.* Pārskats par izrakumiem Krimuldas Jaunās muižas kapulaukā. – LNVM AA 306; *Dzirne R.* Pārskats par izrakumiem Simtēnu kapulaukā. – LNVM AA 293; *Jākobsons F.* Pārskats par pārbaudes izrakumiem Ķeipenes Ūsiņu kapulaukā 1927. gadā. – LNVM AA 128; *Ģinters V.* Pārskats par izrakumiem Andziņu kapulaukā 1931. gadā. – LNVM AA 56; *Šnore R.* Trešais kapu uzkalniņš 2.–6. gs. kapu laukā Īles Gailišos // SM. – 1938. – Nr. 3. – 59.–78. lpp.; *Karnups A.* Pārskats par aizsardzības izrakumiem Jānoganas kapulaukā 1937. gadā. – LNVM AA 126; *Karnups A.* Pārskats par aizsardzības izrakumiem Pokaiņu kapulaukā 1937. gadā. – LNVM AA 127.
- ⁸⁶ *Šnore E.* Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos .. – 32 lpp., I–XXVIII tab.; *Moora H.* Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu .. – 6.–15. lpp.; *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Slates sila kapulaukā 1937. gadā. – LNVM AA 157.
- ⁸⁷ *Šnore R.* Trešais kapu uzkalniņš .. – 59.–78. lpp.
- ⁸⁸ *Stepiņš P.* Senkapi “Liepu kalnā” .. – 52.–62. lpp.; *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Rubas pag. Rūšišos–Debešos 1940. gadā. – LNVM AA 280.
- ⁸⁹ *Stepiņš P.* Senkapi “Liepu kalnā” .. – 48. lpp.
- ⁹⁰ *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Īles valsts meža 19. kvartālā 1940. gadā. – LNVM AA 277.
- ⁹¹ *Stepiņš P.* Senkapi Īles mežā. – 111.–119. lpp.
- ⁹² *Moora H.* Das II. Hügelgrab von Gailiši .. – S. 440, 457.
- ⁹³ *Šnore R.* Pārskats par izrakumiem Īles Gailišos 1934. gadā. – LNVM AA 125; *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Rubas pag. Rūšišos–Debešos 1940. gadā. – LNVM AA 280.
- ⁹⁴ Ekspedīcijas ziņojumi glabājas LNVM Arheoloģijas departamenta fondos; *Kulikauskas P., Zabiela G.* Lietuvas archeoloģijas istorija .. – P. 210.
- ⁹⁵ *Štokmanis A.* Vecākā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapi pie Božu mājām .. – 473.–477. lpp.; *Štokmanis A.* Vecākā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapi Jēkabpils apkārtnē. – 559.–564. lpp.; *Tarvydas B.* Šiaulių Kraštotyros D-jos archeologiniai .. – P. 1–17; *Tarvydas B.* Jauneikių (Joniško valščiaus) senkapis. – P. 165–167.
- ⁹⁶ *Moora H.* Ein Hügelgrab der römischen Eisenzeit .. – S. 437–460; *Moora H.* Das II. Hügelgrab von Gailiši .. – S. 64–73; *Šnore R.* Trešais kapu uzkalniņš .. – 59.–78. lpp.
- ⁹⁷ *Stepiņš P.* Senkapi “Liepu kalnā” .. – 52.–62. lpp.
- ⁹⁸ *Moora H.* Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu .. – 21 lpp., taf. I–XIX; *Šnore E.* Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos .. – 32 lpp., I–XXVIII tab.
- ⁹⁹ *Puzinas J.* Naujasijų proistorinių tyrinėjimų duomenys. – Kaunas, 1938. – P. 40–67.
- ¹⁰⁰ *Tarassenka P.* Lietuvas archeoloģijos medžiaga. – 358 p.
- ¹⁰¹ Latvijas arhαιoloģija. – Rīga, 1926. – 41.–46. lpp.; *Balodis F.* Latviešu vēsture. – Rīga, 1938. – 104.–107. lpp.; *Riekstiņš H.* Latviešu cilšu kapu tipi un apbedīšanas paražas dzelzs laikmetā. – Rīga, 1935. – 6.–19., 29.–39. lpp.; u.c.

- ¹⁰² *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. I. Teil: Die Funde. – Tartu, 1929. – 193 S., 3 Tab.; *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II Teil: Analyse. – Tartu, 1938. – 749 S.
- ¹⁰³ *Šnore R.* Latvijas aizvēstures kartes .. – 9.–15., 29.–32. lpp.
- ¹⁰⁴ Latvijas arhaioloģija. – 52., 53. lpp.
- ¹⁰⁵ *Balodis F.* Latviešu vēsture. – 86., 94. lpp.; *Jākobsons F.* Dzelzs laikmets Latvijā // *Jākobsons F.* Austrumbaltijas dzelzs laikmeta pētījumi. Latvijas Vēstures muzeja raksti. Nr. 6. – Rīga, 1999. – 46. lpp.; *Puzinas J.* Naujasīu proistorinių tyrinėjimų .. – P. 64–67. u.c.
- ¹⁰⁶ *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II Teil: Analyse. – S. 38, 39.
- ¹⁰⁷ *Jākobsons F.* Dzelzs laikmets Latvijā. – 50. lpp.
- ¹⁰⁸ *Balodis F.* Latviešu vēsture. – 119. lpp.
- ¹⁰⁹ Latvijas arhaioloģija. – 67. lpp.; *Jākobsons F.* Dzelzs laikmets Latvijā. – 48., 52. lpp.
- ¹¹⁰ *Balodis F.* Latviešu vēsture. – 104.–107. lpp.; *Riekstiņš H.* Latviešu cilšu kapu tipi .. – 5.–17. lpp.; *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II Teil: Analyse. – S. 666, 667; u.c.
- ¹¹¹ *Balodis F.* Etnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland // Latvijas Universitātes raksti. Acta Universitatis Latviensis. Filoloģijas un filosofijas fakultāte. Sērija III. 2. – Rīga, 1935. – 18.–20. lpp.; *Balodis F.* Latviešu vēsture. – 99.–104. lpp.; *Šnore E.* 1.–4. gadsimteņi // Latviešu kultūra senatnē. – Rīga, 1937. – 19.–38. lpp.; *Riekstiņš H.* Latviešu cilšu kapu tipi .. – 5.–17. lpp.; u.c.
- ¹¹² *Jākobsons F.* Senlatviešu ienākšana Latvijā // Senatne. – 1929. – Nr. 1. – 2.–10. lpp.
- ¹¹³ *Šturms E.* Sēļi // Latviešu konversācijas vārdnīca. 19. sēj. – Rīga, 1939. – 38062.–38065. sl.
- ¹¹⁴ *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II Teil: Analyse. – S. 667.
- ¹¹⁵ *Alseikaitė-Gimbutienė M.* Kapų tipai Lietuvoje proistoriniais laikais // Gimtasai kraštas. – Kaunas, 1943. – P. 13, 14; *Puzinas J.* Naujasīu proistorinių tyrinėjimų .. – P. 64, 65; u.c.
- ¹¹⁶ *Спицын А.* Литовскія древности // Tauta ir Žodis III. – Kaunas, 1925. – P. 135–141.
- ¹¹⁷ *Jākobsons F.* Dzelzs laikmets Latvijā. – 48. lpp.; *Riekstiņš H.* Latviešu cilšu kapu tipi .. – 10.–13. lpp.; *Alseikaitė-Gimbutienė M.* Kapų tipai Lietuvoje .. – P. 14.
- ¹¹⁸ *Riekstiņš H.* Latviešu cilšu kapu tipi .. – 12. lpp.
- ¹¹⁹ Turpat. – 12., 13. lpp.
- ¹²⁰ Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 100.
- ¹²¹ *Michelbertas M.* Pirkapių tyrinėjimai Žemaitioje 1968–1969 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968. ir 1969. metais (turpmāk – ATL ..). – Vilnius, 1970. – P. 46–52; *Michelbertas M.* Berklainių pilkapio (Pasvalio raj.) tyrinėjimai 1970 m. // ATL 1970 ir 1971. – Vilnius, 1972. – P. 32, 33; *Michelbertas M.* Daujėnų pilkapių (Pasvalio raj.) tyrinėjimai 1970 m. // ATL 1970 ir 1971. – Vilnius, 1972. – P. 28–32; *Michelbertas M.* Paragaudžio pilkapyne // ATL 1982 ir 1983. – Vilnius, 1984. – P. 58–60; *Michelbertas M.* Tyrinėjimai Kvėdarnos apylinkėse 1985 m. // ATL 1984 ir 1985. – Vilnius, 1986. – P. 61–63; *Michelbertas M.* Tyrinėjimai Paragaudžio pilkapyne // ATL 1986 ir 1987. – Vilnius, 1988. – 55–59; *Michelbertas M.* Tyrinėjimai Paragaudžio pilkapyne // ATL 1990 ir 1991, I. – Vilnius, 1992. – P. 111–114;

- Michelbertas M.* Pajuosčio pilkapių (Panevėžio raj.) tyrinėjimai 1971 m. // ATL 1970 ir 1971. – Vilnius, 1972. – P. 25–28; *Michelbertas M.* Pajuostės (Panevėžio raj.) pilkapių tyrinėjimai 1972 ir 1973 m. // ATL 1972 ir 1973. – Vilnius, 1974. – P. 35–40; *Michelbertas M.* Vienragių (Plungės raj.) pilkapių tyrinėjimai 1977 metais. // ATL 1976 ir 1977. – Vilnius, 1978. – P. 118–122.
- ¹²² *Valatka V.* Vienragių pilkapiai // Muziejai ir paminklai. – Vilnius, 1966. – P. 12–17; *Valatka V.* Zastaučių (Mažeikių raj.) I–IV amžių pilkapiai ir kapinynas // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 72–78; *Valatka V.* Žaduvėnų (Telšių raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 79–83.
- ¹²³ *Markelevičius J.* Pašilių (Panevėžio raj.) pilkapių ir kapinyno bandomieji kasinėjimai 1975 metais // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 105–107; *Markelevičius J., Morauskienė E.* Muoriškių (Biržų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 87–93; *Dakanis B.* Bandomieji kasinėjimai Kelmės rajone 1974 metais // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 95–98; *Markalevičius J., Olišauskas R.* Papeškių–Vizdergių (Šiaulių raj.) pilkapio ir senkapio tyrinėjimai 1973 m. // ATL 1972 ir 1973. – Vilnius, 1974. – P. 101, 102; *Tautavičius A.* Kiti tyrinėti paminklai // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 172.
- ¹²⁴ *Tebelškis P.* Berčiūnų pilkapiai // ATL 1988 ir 1989. – Vilnius, 1990. – P. 68–71; *Juodelis S.* Drulėnų pilkapis // ATL 1980 ir 1981. – Vilnius, 1982. – P. 42, 43; *Urbanavičius V.* Jonelaičių (Šiaulių raj.) Švedkapis // ATL 1972 ir 1973. – Vilnius, 1974. – P. 58; *Salatkienė B.* Kalnelių pilkapiai // ATL 1982 ir 1983. – Vilnius, 1984. – P. 60–64; *Antanavičius J.* Kejėnų (Raseinių raj.) pilkapių ir senkapio kasinėjimai 1970 m. // ATL 1970 ir 1971. – Vilnius, 1972. – P. 51–56; *Cholodinska A.* Kivylių (Akmenės raj.) senkapis // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 145, 148; *Černiauskas M.* Noliškių (Šiaulių raj.) pilkapių tyrinėjimai 1973 ir 1975 metais // ATL 1974 ir 1975. – Vilnius, 1976. – P. 56–60; Lietuvos TSR archeologijos atlasas .. – P. 73, 87; *Patkauskas S.* Plaučiškių pilkapių (Pakruojo raj.) tyrinėjimai 1978 metais // ATL 1979 ir 1979. – Vilnius, 1980. – P. 50–53; *Stankus J.* Pribitkos pilkapiai // ATL 1982 ir 1983. – Vilnius, 1984. – P. 64–66; *Varnas A.* Vaitiekūnų pilkapyno (Radviliškio raj.) 1978 metų tyrinėjimai // ATL 1978 ir 1979. – Vilnius, 1980. – P. 48–50; *Kazakevičius V.* Visėtiškių pilkapynas // ATL 1986 ir 1987. – Vilnius, 1988. – P. 50–55; *Kazakevičius V.* Visėtiškių (Anykščių raj.) pilkapyno tyrinėjimai 1988 m. // ATL 1988 ir 1989. – Vilnius, 1990. – P. 49–52.
- ¹²⁵ *Michelbertas M.* Paragaudžio pilkapynas. – Vilnius, 1997. – 212 p.
- ¹²⁶ *Markelevičius J., Morauskienė E.* Muoriškių (Biržų raj.) pilkapių .. – P. 89.
- ¹²⁷ *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 25., 26. lpp.; Silu kapulauka mape. – VKPAI PDC.
- ¹²⁸ *Šnore E.* Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Putru kapulaukā 1957. gadā. – VI AA: 948; *Cimermane I.* Pārskats par izrakumiem Puigu kapulaukā 1954. gadā. – LNVM AA 387.
- ¹²⁹ *Atgāzis M., Daiga J.* Arheoloģiskie izrakumi Sēlpils Spietīņos un Plāteros 1961. gadā // Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par 1961. gada arheoloģiskām un etnogrāfiskām ekspedīcijām (turpmāk – RT ..) 1961. – Rīga, 1962. – 5., 6. lpp.; *Atgāzis M., Daiga J.* Sēļu II arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1963. gadā // RT 1963. – Rīga, 1964. – 6.–8. lpp.; Arheoloģiskie izrakumi Mūkukalna, Oliņkalna un Tērvetes pilskalnos, kā arī Pungu, Jaunpiebalgas un Liepenes kapukalnos 1960. gadā // RT 1960. – Rīga, 1961. – 5., 6. lpp.; *Bresava M.* Uzkalniņu kapulauks Jēkabpils rajona Staburaga c/p

- Pāķos // RT 1961. – Rīga, 1962. – 4., 5. lpp.; *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi: 3.–15. gs. arheoloģiskie pieminekļi. – Rīga, 1977. – 99.–104. lpp.; *Urtāns V.* Ko jaunu deva izrakumi Aizkraukles Lejasbitēnos // RT 1961. – Rīga, 1962. – 15.–17. lpp.; *Vankina L.* Arheoloģiskie izrakumi Boķu kapulaukā 1961. gadā // RT 1961. – Rīga, 1962. – 13.–15. lpp.
- ¹³⁰ *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 16.–23., 26.–29. lpp.
- ¹³¹ *Urtāns J.* Zesas Antūžu senvietu komplekss // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1988. un 1989. gada pētījumu rezultātiem (turpmāk – ZASM ..). – Rīga, 1990. – 159.–162. lpp.; *Graudonis J.* Arheoloģiskie izrakumi Melkertu uzkalniņkapos // RT 1970. – Rīga, 1971. – 39., 40. lpp.; *Graudonis J.* Izrakumi Krimuldas Liepeņu “Batarīņā” // ZASM 1984 un 1985. – Rīga, 1986. – 75., 76. lpp.; *Apals J., Apala Z.* Āraišu arheoloģiskās ekspedīcijas izrakumi 1972. gadā // ZASM 1972. – Rīga, 1973. – 3.–7. lpp.; *Asaris J.* Izrakumi Priedišu senkapos // ZASM 1984 un 1985. – Rīga, 1986. – 25.–30. lpp.
- ¹³² *Vankina L.* Arheoloģiskie izrakumi Boķu .. – 13.–15. lpp.
- ¹³³ *Graudonis J.* Arheoloģiskie izrakumi Melkertu .. – 39.–40. lpp.
- ¹³⁴ *Česnys G.* II–IV a. Kalneliņū žmonēs antropologijos požiūriu // ATL 1982 ir 1983. – Vilnius, 1984. – P. 146–148; u.c.
- ¹³⁵ *Šnore E.* Pārskats par Latgales un Vidzemes arheoloģisko pieminekļu apzināšanu 1968. gadā. – VI AA: 1118; *Šnore E.* Apzināšana Jēkabpils un Aizkraukles rajonos 1976.–1980. gadā. – VI AA: 864; *Atgāzis M.* Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Zemgalē 1967. gadā // RT 1967. – Rīga, 1968. – 53.–55. lpp.; *Atgāzis M.* Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Zemgalē 1968. gadā // RT 1968. – Rīga, 1969. – 26.–29. lpp.; *Atgāzis M.* Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Zemgalē 1969. gadā // RT 1969. – Rīga, 1970. – 38., 39. lpp.
- ¹³⁶ *Valatka V.* Vienragiņ pilkapii. – P. 12–17.
- ¹³⁷ *Stepiņš P.* Senkapi Īles mežā. – 111.–119. lpp.; *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi: 3.–15. gs. arheoloģiskie pieminekļi. – Rīga, 1977. – 99.–105. lpp.
- ¹³⁸ ATL 1948–1898. – Vilnius, 1949–1992; RT 1959–1971. – Rīga, 1960–1972; ZASM 1972–1989. – Rīga, 1973–1990.
- ¹³⁹ Lietuvas TSR archeologijas atlasas .. – 190 p.; priedas.
- ¹⁴⁰ *Alseikaitė-Gimbutienė M.* Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit. – Tübingen, 1946. – S. 19–23, 57–63; Lietuvas archeologijas bruožai .. – P. 158–166, 288, 289.
- ¹⁴¹ *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius .. – P. 54–68.
- ¹⁴² Turpat. – 78.–199. lpp.
- ¹⁴³ *Moora H.* Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. – Rīga, 1952. – 71.–81. lpp.; Latvijas PSR arheoloģija. – Rīga, 1974. – 103.–106., 147., 149. lpp.
- ¹⁴⁴ *Moora H.* Pirmatnējā kopienas iekārta .. – 64.–66., 71.–81., 89., 90., 98.–110. lpp.
- ¹⁴⁵ *Loze I., Graudonis J.* Apbedīšanas tradīcijas Latvijā pirmatnējās kopienas laikā // AE. 9. laid. – Rīga, 1970. – 45. lpp.; Latvijas PSR arheoloģija. – 128. lpp.; u.c.
- ¹⁴⁶ *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius .. – P. 231, 237.
- ¹⁴⁷ Turpat.
- ¹⁴⁸ Lietuviņ etnogenezē. – Vilnius, 1987. – P. 108; *Шноре Э.* К вопросу этногенеза латгалов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. – Вильнюс, 1985. – С. 40, 44, 46; u.c.

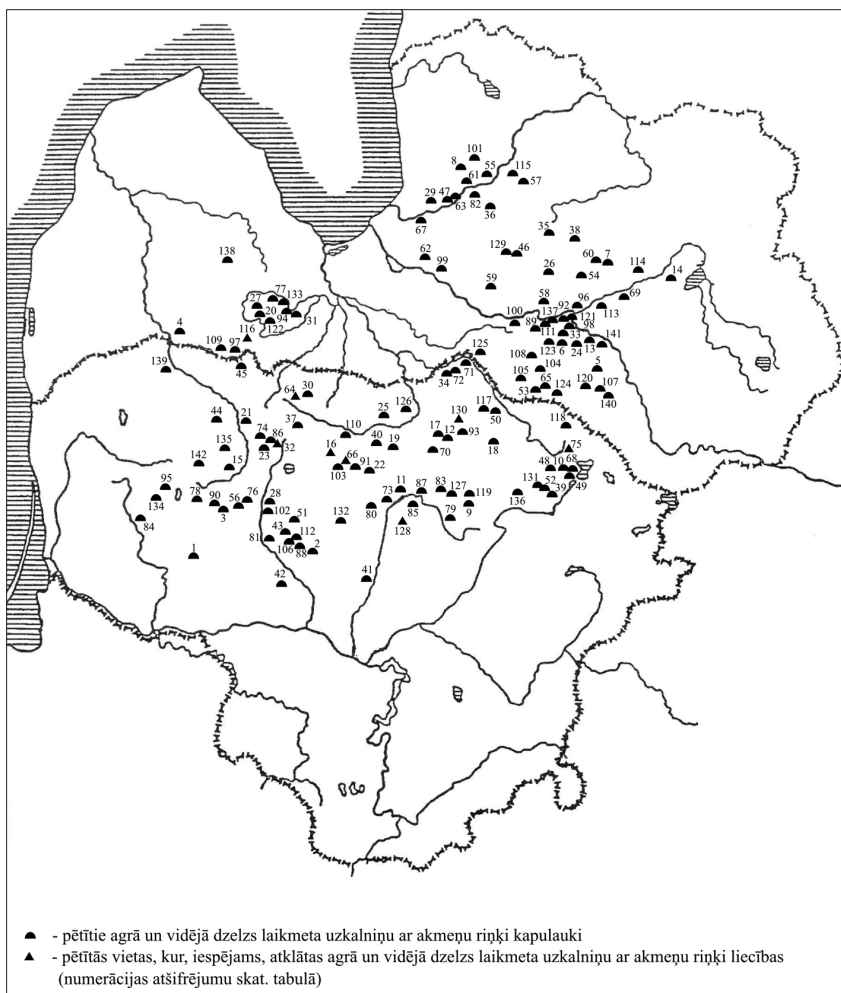
- ¹⁴⁹ Lietuvių etnogenezė. – P. 108.
- ¹⁵⁰ Turpat. – 109. lpp.
- ¹⁵¹ *Denisova R.* Baltu cilšu etniskās vēstures procesi m. ē. 1. gadu tūkstoši // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1989. – Nr. 12. – 26. lpp.
- ¹⁵² Turpat. – 28.–32. lpp.
- ¹⁵³ *Moora H.* Pirmatnējā kopienas iekārta .. – 71.–75. lpp.; *Amgasuc M. K.* Вопросы этнической истории земгалов // Из древнейшей истории народов. – Рига, 1980. – С. 89–101; Latvijas PSR arheoloģija. – 128., 129. lpp.; u.c.
- ¹⁵⁴ *Moora H.* Pirmatnējā kopienas iekārta .. – 75.–81. lpp.
- ¹⁵⁵ *Шноре Э.* К вопросу этногенеза латгалов. – С. 39.
- ¹⁵⁶ Lietuvas archeoloģijas bruožai .. – P. 267.
- ¹⁵⁷ *Таумавичус Ф. З.* Балтские племена на территории Литвы в I тысячел. н. э. // Из древнейшей истории народов. – Рига, 1980. – С. 82.
- ¹⁵⁸ *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius .. – P. 240.
- ¹⁵⁹ *Moora X. A.* Археологические памятники I–IV вв. в Прибалтике // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры, № 53. – Москва, 1954. – С. 17.
- ¹⁶⁰ *Vilka A.* Izrakumi Rūsišu–Debešu senkapos un Drustos // ZASM 1990 un 1991. – Rīga, 1992. – 110.–112. lpp.
- ¹⁶¹ *Michelbertas M.* Paragaudžio pilkapytas. – 212 p.; *Michelbertas M.* Paalksnių pilkapiai // ATL 1992 ir 1993. – Vilnius, 1994. – P. 107–110; *Michelbertas M.* Paalksnių pilkapyto tyrinėjimai // ATL 1994 ir 1995. – Vilnius, 1996. – P. 79–82; *Michelbertas M.* Tyrinėjimai Paalksniuose // ATL 1996 ir 1997. – Vilnius, 1998. – P. 145–150; *Michelbertas M.* Paalksnių pilkapyto tyrinėjimai 1998 m. // ATL 1998 ir 1999. – Vilnius, 2000. – P. 195–197; *Michelbertas M.* Kuršių pilkapytas // ATL 2004. – Vilnius, 2006. – P. 85, 86; *Michelbertas M.* Kuršių pilkapytas // ATL 2005. – Vilnius, 2006. – P. 96–98; *Michelbertas M.* Kuršių pilkapytas // ATL 2006. – Vilnius, 2007. – P. 127–129.
- ¹⁶² *Simniškytė A.* Pilkapių vieta Kaniūkų apylinkėse // ATL 2007. – Vilnius, 2008. – P. 167, 168; *Simniškytė A.* Kubiliškio–Radišių pilkapytas // ATL 2003. – Vilnius, 2004. – P. 96–98; *Simniškytė A.* Vaineikių pilkapyto tyrinėjimai 1997 metais // ATL 1996 ir 1997. – Vilnius, 1998. – P. 201, 202; *Simniškytė A.* Vaineikių pilkapyto tyrinėjimai 1998 metais // ATL 1998 ir 1999. – Vilnius, 2000. – P. 155, 156.
- ¹⁶³ *Balčiūnas J.* Agelaičių pilkapiai // ATL 2003. – Vilnius, 2004. – P. 78–80; *Urbanavičienė S., Vaškevičiūtė I.* Berčiūnų pilkapių tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais // ATL 1992 ir 1993. – Vilnius, 1994. – P. 113–119; *Urbanavičienė S.* Berčiūnų pilkapių tyrinėjimai 1994 ir 1995 metais // ATL 1994 ir 1995. – Vilnius, 1996. – P. 86–89; *Urbanavičienė S.* Berčiūnų pilkapių tyrinėjimai 1996 metais // ATL 1996 ir 1997. – Vilnius, 1998. – P. 168, 169; *Strazdas A.* Neaiškių archeologijos objektų žvalgomieji tyrinėjimai // ATL 1994 ir 1995. – Vilnius, 1996. – P. 524; *Kraniauskas R.* Žvalgomieji tyrinėjimai prie Pyvesos // ATL 2007. – Vilnius, 2008. – P. 483–484; *Kazakevičius V.* Tyrinėjimai Pažobrio pilkapyto vietoje 1998 m. // ATL 1998 ir 1999. – Vilnius, 2000. – P. 170–172; *Songailaitė R.* Žvalgomoji ekspedicija Biržų rajone // ATL 2000. – Vilnius, 2001. – P. 194; *Dakanis B.* Rietavo apylankių žvalgymas ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai // ATL 2002. – Vilnius, 2003. – P. 259, 260; *Baubonis Z., Dakanis B.* Raginėnų 3-jojo pilkapyto tyrinėjimai // ATL 1996 ir 1997. – Vilnius, 1998. – P. 131–135.

- ¹⁶⁴ *Michelbertas M.* Kuršių pilkapynas // ATL 2005. – Vilnius, 2006. – P. 96–98; *Michelbertas M.* Paalksnių pilkapiai. – P. 109; *Michelbertas M.* Tyrinėjimai Paalksniuose .. – P. 145; *Michelbertas M.* Paalksnių pilkapyno .. – P. 196.
- ¹⁶⁵ *Baubonis Z., Dakanis B.* Raginēnų 3-jojo pilkapyno tyrinėjimai // ATL 1996 ir 1997. – Vilnius, 1998. – P. 131.
- ¹⁶⁶ Arheolģiskā pieminekļa apraksts. – VKPAI PDC Slates senkapu lieta, inv. Nr. 85503-4 I.
- ¹⁶⁷ Lietuvā, piemēram: *Girininkas A., Jarockis R., Zabiela G.* Pakruojo rajono 1991 m. archeolģinēs žvalģybos rezultatai // ATL 1990–1991, II. – Vilnius, 1992. – P. 107–111; Latvijā: *Atģāzis M., Muižnieks V.* Dzelzs laikmeta senvietu apzināšana Rietumzemgalē // APL 2000 un 2001. – Rīga, 2002. – 69.–79. lpp.; *Atģāzis M., Muižnieks V.* Arheolģisko pieminekļu apzināšana Rietumzemgalē // APL 2002 un 2003. – Rīga, 2004. – 111.–113. lpp.
- ¹⁶⁸ *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 111 lpp.
- ¹⁶⁹ *Urtāns J., Vilka A.* Zasas Antūžu senkapi. – Rīga, 1991. – 12 lpp.; *Asaris J.* Agrākie apbedījumi Vadakstes Priedišu senkapos // Rakstu vainags arheologa Jāņa Siatkovska piemiņai. – Rīga, 1994. – 6.–11. lpp.
- ¹⁷⁰ *Michelbertas M.* Paragaudģio pilkapynas. – 212 p.; *Michelbertas M.* Pajuosģio pilkapynas. – Vilnius, 2004. – 167 p.; *Michelbertas M.* Akmeņiņ ir Perkūniģskēs pilkapiai. – Vilnius, 2006. – 153 p.
- ¹⁷¹ *Kazakevičius V.* Visētiģkių pilkapynas // Lietuvos archeologija. T. 20. – Vilnius, 2000. – P. 21–114; *Kazakevičius V.* Pētģjumi Visētiģģku uzkalniņķapulauskā Lietuvas Sēlijas daļā // Latvģijas Zinātņu Akadēmģijas Vēstis. – 2001. – Nr. 5/6. – 83.–93. lpp.; *Michelbertas M.* Dauģēnų pilkapiai // Dauģēnai. – Vilnius, 2004. – P. 50–60; *Michelbertas M.* Kybartģiģskēs pilkapynas // Archaeologia Lituana 8. – Vilnius, 2007. – P. 40–69.
- ¹⁷² ATL 1990–2009.
- ¹⁷³ Latvģijas senākā vēsture .. – 217.–219. lpp.; Zemģaļģi senatnē. – Rīga, 2003. – 28.–31. lpp.; Sēļģi un Sēlija. – 36.–42. lpp.; u.c.
- ¹⁷⁴ Latvģijas senākā vēsture .. – 219. lpp., *Michelbertas M.* Paragaudģio pilkapynas. – P. 31–34.
- ¹⁷⁵ *Lang V.* Die Frūheisenzeitliche Gesellschaft im Gebiet der Estnischen Steingrāber // Archaeologia Baltica / Ed. V. Kazakevičius, R. Sidrys. – Vilnius, 1995. – S. 107.–109; *Vasks A.* Daģģi agrā un vidēģā dzelzs laikmeta uzkalniņķ kapulauku sociālās interpretāģģcijas jautāģģjumi // Caurģ gadsimģtiem. Rakstu krāģģjums veltģģts Valdemāram Ģinteram (1899–1979). Latvģijas Vēstures muzeģģ raksti. Nr. 7. – Rģģģ, 2000. – 46.–47. lpp.
- ¹⁷⁶ *Vasks A.* Daģģi agrā un vidēģā dzelzs laikmeta .. – 47. lpp.
- ¹⁷⁷ *Lang V.* Archaeological cultures and ethnic history: some examples from the east Baltic early Iron age // Interarchaeologia, 1. Culture and Material culture. Paper from first theoretical seminar of Baltic archaeologist (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003. – Tartu; Rģģģ; Vilnius, 2005. – P. 20, 21.
- ¹⁷⁸ *Vasks A.* Daģģi agrā un vidēģā dzelzs laikmeta .. – 49. lpp.; *Vasks A.* Apdzģvotģģba Sēlpģls mikrorajonā bronzas un dzelzs laikmetā // Latvģijas Vēstures Institģģta Žurnāls (turpmāķ – LVIģģ). – 2001. – Nr. 1. – 44. lpp.
- ¹⁷⁹ *Vasks A.* Daģģi agrā un vidēģā dzelzs laikmeta .. – 49. lpp.
- ¹⁸⁰ *Михельбертас М.* Заселение территории культуры курганов .. – С. 70–73.
- ¹⁸¹ *Михельбертас М.* Погребальный обряд селов по данным исследований курганных могильников северо-восточной Литвы // Pētģģjumi sēģģ senatnē. Latvģijas Nacionālā vēstures muzeģģ raksti. Nr. 11. – Rģģģ, 2006. – 49., 50. lpp.

¹⁸² Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 76.–87. lpp.

¹⁸³ Vasks A. Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā (1.–8. gs.) // LVIZ. – 1998. – Nr. 1. – 11., 20. lpp.; Latvijas senākā vēsture .. – 222., 279. lpp.; Radiņš A. 10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Latvijas Vēstures muzeja raksti. Nr. 5. – Rīga, 1999. – 155.–157., 162.–165. lpp.

¹⁸⁴ Ciglis J. Zemgaļi Vidzemē? // Pētījumi zemgaļu senatnē. Latvijas Vēstures muzeja raksti. Nr. 10. – Rīga, 2004. – 42. lpp.; Kazakevičius V. Sēliu pieminklai Lietuvoje // Lietuvos archeologija. T. 20. – Vilnius, 2000. – P. 20.

Pētīto uzkalniņu ar akmeņu riņķi izplatības karte

Tabula

IZRAKUMI UZKALNIŅU AR AKMEŅU RIŅĶI KAPULAUKOS LATVIJAS UN LIETUVAS TERITORIJĀ

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvijā territ. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētīto uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopēja hronoloģija
1.	Adakava (<i>Adakavas</i>)	Taurāģes raj.	D. Poškus (?), 19. gs. sākums	vairāki / ?	D ₂ , V
2.	Agelaiči (<i>Agelaičiai</i>)	Raseiņu raj.	M. Gorodecks, 20. gs. 30. gadi (vairāki); J. Balčūns, 2003 (1)	ap 15 / vairāki	D ₂ -D ₃
3.	Akmeņi (<i>Akmenītai</i>)	Ķelmes raj.	L. Jucevičs, 1836? (?); M. Mišelberts, 1967, 1968 (5)	vairāki / vismaz 5	D ₂ -D ₃ , V- J
4.	Andziņi	Saldus raj., Ezeres pag.	V. Ģinters, 1931	3 / 1	D ₂ -D ₃
5.	Antuži (Franču tranšejas)	Jekabpils raj., Zasas pag.	S. Bogoļavļenskis, 1896; J. Urtāns, A. Vīlka, 1988	1 / 1	D ₂ -D ₃
6.	Arbidāni (<i>Remberge, Renneberg</i>)	Jekabpils raj., Sēlpils pag.	J. Šteins, 1862	1 / 1	D ₂
7.	Asmas (Zviedru kalniņš)	Madonas raj., Mārcienas pag.	K. Ošs, 1940	1 / 1	D ₂ , V
8.	Avaidi	Cēsu raj., Straupes pag.	K. Grēvinks, 19. gs. 70. gadi	1 / 1	D ₂
9.	Bajorišķi (<i>Bajorišķiai</i>)	Kupišķu raj.	S. Masalitinovs, 20. gs. sākums	vairāki / 30	D ₂ -D ₄
10.	Baušišķi (<i>Baušišķiai, Bogušiškės, Piliakalnis</i>)	Rokišķu raj.	J. Puzins, 1939	8 / 2	D ₂

11.	Berčūni (<i>Berčiūnai, Malietīškis, Nausode, Navaršonis</i>)	Panevėžas raj.	I. Abramovs, 1909 (1); P. Tebelškis, 1989 (5); I. Vaškevičūte, 1992; S. Urbanavičiene, 1993–1996 (kopš 1992. – 20)	ap 40 / 26	D ₂ -D ₃
12.	Berkļainī (<i>Berkļainiai</i>)	Pasvales raj.	M. Mišelberts, 1970 (1); P. Tebelškis, 1998 (4)	vairāki / 5	D ₂ -D ₃ , J
13.	Boķi	Jēkabpils raj., Ābeļu pag.	A. Štokmanis, 1922 (1); H. Moora, 1925 (1); L. Vankina, 1961 (7)	ap 13 / 9	D ₂ -D ₄
14.	Cīruļi	Madonas raj., Ošupes pag.	M. Eberts, 1913	1 / 1	D ₂
15.	Čekaiči (<i>Čekaičiai, Ušėnai</i>)	Ķelmes raj.	Muižas īpašnieks, 20. gs. sākums	vairāki / vairāki	D ₂ ?
16.	Darguži (<i>Dargužiai</i>)	Pakrojas raj.	A. Strazds, 1998	vairāki / ?	D ₂ -D ₃ , J
17.	Daujēni (<i>Daujėnai</i>)	Pasvales raj.	M. Mišelberts, 1970	5 / 5	D ₂ -D ₃
18.	Drulēni (<i>Drulėnai</i>)	Kupišķu raj.	S. Jodelis, 1980	1 / 1	D ₂
19.	Gaiļūpi (<i>Gaiļūnai, Medikoniai, Voverynė</i>)	Panevėžas raj.	L. Kšivickis, 1913	6–8 / 1	D ₂ ?
20.	Gailīši	Dobeles raj., Īles pag.	H. Moora, 1930 (3); R. Snore, 1934 (1)	4 / 3	D ₂ -D ₃
-	Gēluva (<i>Gėluva</i>)	Raseiņu raj.	V. Urbanavičs, 1974; E. Ivanausks, 1996–1997	vairāki? / –	D ₂ -J
21.	Gergždēli (<i>Gergždėliai</i>)	Šauļu raj.	L. Jucevičs, 1836	vairāki / 2	D ₂

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvija territ. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētīto uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopēja hronoloģija
22.	Gilboņi (<i>Gilbonys</i>)	Panevėžas raj.	I. Abramovs, 1909	vairāki / 1	D ₂ ?, V
23.	Gilviči (<i>Gilvyčiai</i>)	Šauļu raj.	Rimgaila, 19. gs. beigas (4); T. Daugirds, 1887 (1)	17 / 5	D ₂ -D ₃ , V
24.	Gravāni	Jēkabpils raj., Ābeļu pag.	A. Štokmanis, 1921	1 / 1	D ₂ , D ₄
25.	Grūži (<i>Grūžiai, Kalnelišķiai?</i>)	Jonišķu raj.	M. Balinskis, 19. gs. 50. gadi, 60. gadu sākums	vairāki / visi?	D ₂
26.	Irši (<i>Hirschenhof</i>)	Aizkraukles raj., Iršu pag.	M. Eberts, N. Bušs, 1913	1 / 1	D ₂ -D ₃
27.	Īles mežniecība	Dobeles raj., Īles pag.	P. Stepīņš, 1940	26 / 5	D ₂ , J
28.	Jagminiške (<i>Jagminiške</i>)	Ķelmes raj.	S. Masalitinovs, 1908	vairāki / visi?	D ₂ -D ₃ , V
-	Jakiški (<i>Jakiškiai</i>)	Jonišķu raj.	B. Tarvīds, 1932; E. Vasiļausks, 2008	? / -	D ₂
29.	Jaunāmuīža (<i>Neuhof</i>)	Rīgas raj., Sējas pag.	A. Hofmanis, L. Šrēders, 1890 (1); A. Buhholcs, R. Hausmans, 1895 (2)	3 / 3	B-D ₃
30.	Jauneiķi (<i>Jauneikiai</i>)	Jonišķu raj.	B. Tarvīds, 1934 (1); A. Tautavičs, 1975-1976 (-)	1 / 1	D ₂ , D ₃ ?
31.	Jaņogānas (Priedaiņi)	Dobeles raj., Naudītes pag.	A. Karnups, 1937	2 / 2	D ₂ -D ₃
32.	Jonelaiči (<i>Jonelaičiai</i>)	Šauļu raj.	V. Ūrbanavičs, 1973	vairāki / 1?	D ₂ -D ₄

33.	Jozupji (Alimāni–Altbergi?)	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	P. Zelmers, 19. gs. beigas	1 / 1	D ₂ ?
34.	Juļjanava (<i>Juļjanava, Parupē</i>)	Biržu raj.	J. Markevičs, 1974	3 / 1	D ₂ -D ₃
-	Jurgaīči (<i>Jurgaičiai, Jomantai</i>)	Šilutes raj.	L. Nakaitē, 1967	2 / -	D ₂ -D ₄
35.	Kalnabrici	Cēsu raj., Vecpiebalgas pag.	E. Šnore, 1948	2 / 1	D ₂ -D ₄
36.	Kalnasavēļas	Cēsu raj., Nītaures pag.	K. Šillings, B. Holanders, 1900, 1903	ap 7 / 5	D ₂ -D ₃
37.	Kalneļi (<i>Kalnēļi</i>)	Šauļu raj.	B. Salatkiene, 1983	vairāki / 7	D ₂
38.	Kalnežēni	Cēsu raj., Vecpiebalgas pag.	V. Ģinters, 1935	1 / 1	D ₂
39.	Kaņuki I, II (<i>Kaniūkai</i>)	Ūtenas raj.	D. Riboks, 1988 (I gr. - -); A. Simnišķīte, 2007 (II gr. - ?)	vairāki / ?	D ₂ , V-J
40.	Karpiški (<i>Karpiškiai, Laimučiai</i>)	Pakrojas raj.	F. de Monperē, 19. gs. sāk. (?); J. Basanavičs, 1909 (?)	110 / vairāki	D ₂ -D ₃ , V
41.	Ķēdaiņi (<i>Ķėdainiai</i>)	Ķēdaiņu raj.	S. Masalitinovs, 20. gs. sāk.	vairāki / 6	D ₂
42.	Kejēni (<i>Kejėnai</i>)	Raseiņu raj.	J. Antanavičs, 1970 (2); V. Kazakēvičs, 1999 (-)	17 / 2	D ₂
43.	Ķelmīni (<i>Ķelmynai, Lapučiai</i>)	Ķelmes raj.	J. Markevičs, 1974	vairāki / 2	D ₂
44.	Kibartišķe (<i>Kybartiške</i>)	Šauļu raj.	M. Mišelberts, 1969	5 / 4	D ₂ , V

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvija terit. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētno uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopēja hronoloģija
45.	Kivīļi (<i>Kivyliai</i>)	Akmenes raj.	A. Holodinska, 1975	vairāki / vairāki	D ₂ J
46.	Klētnieki	Ogres raj., Ķeipenes pag.	E. Šnore, 1934	1 / 1	D ₂
47.	Krimuldas jaunā kapsēta	Rīgas raj., Krimuldas pag.	A. Karnups, 1945	2 / 1	D ₁ -D ₂
48.	Kokši (<i>Kuokšiat</i>)	Roķišķu raj.	J. Puzins, 1939	4 / 4	D ₂ , D ₄
49.	Kubilišķi (<i>Kubiliškis, Radišiat</i>)	Roķišķu raj.	J. Žiogas, 20. gs. sākums (?); A. Simnišķīte, 2003 (2)	ap 20 / vairāki	D ₂ , D ₃
50.	Kupri (<i>Kupriai</i>)	Biržu raj.	S. Kaderis, 1893	vairāki / 3	D ₂
51.	Kurši (<i>Kuršiat</i>)	Ķelmes raj.	T. Daugirds, 1887 (1); M. Mihelberts, 2004–2006 (3)	14 / 4	D ₂
52.	Kusti (<i>Kustos</i>)	Utenas raj.	P. Viļčinskis, 1845	vairāki / ?	D ₂
53.	Ķebēni	Jēkabpils raj., Rītes pag.	E. Šnore, 1940	2 / 2	D ₁ -D ₃ , V
54.	Ķunci	Jēkabpils raj., Ābeļu pag.	E. Šnore, 1981	vairāki? / 1	D ₂ -D ₄ , V
55.	Ķūķis	Cēsu raj., Straupes pag.	K. Zīverss, 1871	1 / 1	D ₂ -D ₃
56.	Lašinski (<i>Lašinskai, Karolimiskē</i>)	Ķelmes raj.	Muižas īpašnieks, 20. gs. sākums?	vairāki / vairāki	D ₂ ?

57.	Lazdiņi	Cēsu raj., Vaives pag.	J. Apals, 1972	1 / 1	D ₂
58.	Lejasbīteni	Aizkraukles raj., Aizkraukles pils.	H. Riekstiņš, 1931; V. Urtāns, 1961 – 1964	2 / 2	D ₂ -D ₄
59.	Lejasoķēni	Ogres raj., Krapes pag.	E. Šnore, 1933	1 / 1	D ₂ -D ₃
60.	Lejnieki	Madonas raj., Mārcienas pag.	E. Šnore, 1983	2 / 1	D ₂
-	Lepši (<i>Lepšīti</i>)	Panevėžas raj.	Panevėžas muzejs un skola, 1921, 1930, 1931, 1934; P. Kulikausks, 1943	vairāki / -	D ₂ , V
61.	Lielgaujmaļi (Kapu kalniņš)	Cēsu raj., Lielstraupes pag.	K. Zīverss, 1872	5 / 5	D ₁ -D ₃
62.	Liepāderi	Ogres raj., Ikšķiles pag.	J. Volfs, 1903	2 / 1	D ₂ , V
63.	Liepenes (Batariņš)	Rīgas raj., Krimuldas pag.	J. Graudonis, 1984	1 / 1	D ₂ -D ₃
64.	Linkaiči (<i>Linkaičīti</i>)	Jonišķu raj.	B. Tarvīds, 1932	vairāki? / ?	D ₂ -D ₃
-	Linkuva (<i>Linkuva, Vaižgantī</i>)	Pakrojas raj.	I. Vaškevičūte, 1999, 2002	? / -	D ₂ , D ₄
-	Mairoņi (<i>Maironīai, Saudimīnkai</i>)	Ķelmes raj.	J. Markevičs, 1974	ap 30 / -	D ₂ , V-J
65.	Melderišķi	Jēkabpils raj., Rītes pag.	E. Šnore, 1933	2 / 2	D ₂ -D ₃
66.	Meldiņi (<i>Meldimīti</i>)	Pakrojas raj.	P. Balepūns, 1939 (?); P. Kulikausks, 1943 (?); E. Buteniene, 1974 (-)	vairāki / ?	D ₂ -D ₄ , J

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvijā terit. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētīto uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopējā hronoloģija
67.	Melkerti (Batarīņš)	Rīgas raj., Vangažu pag.	J. Graudonis, 1970	4 / 1	D ₁ -D ₃
68.	Mičūpi (Mičiūnāi)	Roķišķu raj.	J. Žiogas, 1906	vairāki / 1	D ₂ , V
69.	Midzenīca	Madonas raj., Ļaudonas pag.	E. Šturms, 1935	1 / 1	D ₁ -D ₃
70.	Miestelišķi (Miestelišķiati)	Pasvales raj.	R. Kranausks, 2007	vairāk nekā 14 / 1	D ₂
71.	Morišķi (Muorišķiati)	Biržu raj.	J. Markelevičs, E. Morauskiena, 1974–1975	6 / 5	D ₂ -D ₃
-	Naujasodi (Naujasodis, Alksnupitū)	Radvilišķu raj.	B. Dakanis, 1999	vairāki / -	D ₂ ?
72.	Nemunēļi–Radvilišķi (Nemunēlio–Radvilišķis, Nemunēlis)	Biržu raj.	E. Tiškevičs, 19. gs. 2. puse	vairāki / visi?	D ₂
73.	Nevēžiniņķi (Nevēžininkai)	Panevėžas raj.	M. Butrimovna, 1901	4 / 4	D ₂ -D ₃
74.	Nolišķi (Nolišķiati)	Šauļu raj.	M. Černausks, 1973, 1975	ap 10 / 2	D ₂ , V-J
75.	Norkūni (Norkūnai)	Roķišķu raj.	J. Žiogas, 1907 (?); A. Krasausks, S. Juodelis, 1948, 1964, 1968, 1970 (8)	ap 50 / vairāk nekā 8	D ₂ ?-D ₃
76.	Noruiši (Noruišiat)	Ķelmes raj.	J. Markelevičs, 1974	vairāki / ?	D ₂ , J
77.	Ozolkalns (Slagūne)	Dobeles raj., Anninieku pag.	E. Netelhorsts, A. Rezons, O. HERNERS, 1868	7 / 1	D ₂

78.	Paalkšņi (<i>Paalksnītai</i>)	Ķelmes raj.	M. Mišelberts, 1993–1998	21 / 13	D ₂ V
79.	Pajoste (<i>Pajuostis, Budriomys</i>)	Panevėžas raj.	Panevėžas senatnes pētītāju biedrība, 1925 (vairāki); K. Šulga, 1925 (vairāki); M. Mišelberts, 1974 (21)	ap 35 / vairāki	D ₂ -D ₄ J
80.	Pakalniški (<i>Pakalniškiai</i>)	Panevėžas raj.	R. Svojnicks, 1893–1894 (ap 20); M. Butrimovna, 1897 (13); I. Abramovs, 1909 (1); J. Basanavičs, 1910 (?); S. Masalitinovs, 20. gs. sākums	daudz / vairāki	D ₂ V-J
81.	Pakune (<i>Pakunis, Pakuonis?</i>)	Ķelmes raj.		vairāki / vairāki	D ₂
82.	Paltmale	Cēsu raj., Līgatnes pag.	K. Šillings, 1899	1 / 1	D ₂
83.	Pamarnaki (<i>Pamarnakis</i>)	Panevėžas raj.	I. Abramovs, 1909	7 / 5	D ₂ -D ₃
84.	Paragaude (<i>Paragaudis</i>)	Šilales raj.	V. Statkevičs, 1972 (-); V. Valatka, 1973 (-); M. Mišelberts, 1982, 1985–1987, 1990–1992 (40)	ap 40 / 40	D ₂ D ₄ -V, J
85.	Pašiļi (<i>Pāšīli</i>)	Panevėžas raj.	J. Markelevičs, 1975	7 / 1	D ₂
86.	Pavēķi (<i>Pavėkiai</i>)	Šauļu raj.	B. Tarvičs, 1933, 1937	ap 30 / 8	D ₂ -D ₃
87.	Pažalvaiči (<i>Pažalvaičiai</i>)	Panevėžas raj.	D. Andrašūnaite, 1959 (1); E. Buteniene, 1961 (1)	vairāki / 2	D ₂ J
-	Pažeri (<i>Paežeris, Požerė</i>)	Šilales raj.	A. Tautavičs, 1966	vairāki / -	D ₂ -D ₃ V-J
88.	Pažobre (<i>Pažobris</i>)	Raseiņu raj.	V. Kazakevičs, 1998	30–40 / vairāki	D ₂

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvijā terit. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētīto uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopēja hronoloģija
89.	Pāķi	Aizkraukles raj., Staburāga pag. Ķelmes raj.	A. Štokmanis, 20. gs. 20. gadi (?); M. Bresava, 1961 (5) M. Mišelberts, 1968	5 / 5	D ₂
90.	Perkūniške (<i>Perkūniškē</i>)			3 / 2	D ₂
91.	Plaučišķi I, II (<i>Plaučišķiat</i>)	Pakrojas raj.	J. Basanavičs, 1910 (12?); S. Patkauskis, 1978 (7)	32 / 19?	D ₂ -D ₃ , V-J
92.	Plāteri (Lejasplāteri)	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	P. Zelmers, 19. gs. beigas; A. Štokmanis, 1921; M. Atgāzis, J. Daiga, 1961	1 / 1	D ₁ -D ₃ , V
93.	Pliķi (<i>Pliķiat</i>)	Biržu raj.	R. Songailaite, 2000	vairāki / ?	D ₂ ?
94.	Pokaiņi (Metamais kalns)	Dobeles raj., Naudītes pag.	J. Dēriņš, O. Herners, A. Bilenšteins, 1868; A. Karnups, 1937	3 / 3	D ₂ -D ₃
95.	Pribitka (<i>Pribitka, Vilkieliat</i>)	Pluņģes raj.	J. Stankus, 1982 (4); B. Dakanis, 2002	9 (10?) / vairāki	D ₂
96.	Priedaine	Aizkraukles raj., Klintaines pag.	Ē. Murgurēvičs, 1961	2 / 1	D ₂ -D ₃
97.	Priedīši	Saldus raj., Vadakstes pag.	J. Asaris, J. Urtāns, 1984-1985	1 / 1	D ₁ -D ₃ , V
98.	Priekšāni	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	P. Zelmers, 19. gs. beigas (?); Zilbergs, 19. gs. beigas, 20. gs. sākums (?); A. Štokmanis, 1921 (3)	3 / 3	D ₂ -D ₃
99.	Puigas	Ogres raj., Ogresgala pag.	I. Cimermane, 1954	1 / 1	D ₂ , V
100.	Pungas	Aizkraukles raj., Daudzeses pag.	S. Bogojaļevskis, 1896 (6); M. Bresava, 1960 (1)	ap 20 / 7	D ₂

101.	Pūrcas II (<i>am Ikuļ-see, Ikuļda</i>)	Cēsu raj., Straupes pag.	J. Rozens, 1869, 1872; K. Zīverss, K. Grēvinks, 1871, 1872	1 / 1	D ₁ -D ₄
102.	Pūsdvari (<i>Pūsdvaris, Padubysis</i>)	Ķelmes raj.	S. Masalitinovs, 20. gs. sākums	daudz / vairāki	D ₂
103.	Raginēni I, II, III (<i>Raginēnai</i>)	Radvilišķu raj.	S. Poņatovskis, 18. gs. 2. puse (?); F. de Monperē, 1829 (I gr. – 2); I. Abramovs, 1909 (I gr. – 3); J. Basanavičs, 1910 (I gr. – visi); Z. Baubonis, B. Dakanis, 1996 (III gr. – 1)	ap 23 / ap 21	D ₂
104.	Ratulāni	Jēkabpils raj., Saukas pag.	E. Šnore, 1978, 1979	1 / 1	D ₂ -D ₄ , V
105.	Razbuki	Jēkabpils raj., Saukas pag.	E. Šnore, 1934	1 / 1	D ₂
106.	Rinkšeli (<i>Rinkšēļitai</i>)	Raseiņu raj.	P. Baleņūns, 1939	vairāki / 2	D ₂ -D ₃
107.	Rubiņu sils	Jēkabpils raj., Rubenes pag.	P. Baltmanis (2); P. Stepinš, 1937 (4)	29 / 6	D ₂ , D ₄
108.	Ruķi (Rutuļa kalns)	Aizkraukles raj., Sunākstes pag.	J. Šteins, 1862	vairāki / 4	D ₂ -D ₃
109.	Rūsiši-Debeši (Liepu kalns)	Saldus raj., Rubas pag.	P. Stepinš, 1938, 1940 (7); A. Vilkā, 1991 (–)	7 / 7	D ₁ -J
110.	Sakališķi (<i>Sakališķiiai</i>)	Pakrojas raj.	P. Kulikauskis, 1948	vairāki / 1	D ₂ -D ₄
111.	Salenieki (Upītes)	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	A. Štokmanis, 1921 (1); E. Šnore, 1966 (1)	2 / 1?	D ₂
112.	Sandrausišķe (<i>Sandrausišķē</i>)	Raseiņu raj.	P. Baleņūns, 1939	ap 30 / 9	D ₂
113.	Sāviena (Vilči)	Madonas raj., Ļaudonas pag.	E. Šnore, 1942	7 / 2	D ₂ -D ₃

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvijā terit. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētīto uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopējā hronoloģija
114.	Sili (Kapu kalniņš, Sīļi)	Madonas raj., Praulienas pag.	F. Jākobsons, 1928; E. Rudenāja 1948	2 / 1	D ₂ -D ₃
115.	Simtēni	Cēsu raj., Drabešu pag.	R. Dzirne, 1940	1 / 1	D ₃
116.	Skare (Sudrabkalns, <i>Skarre</i>)	Dobeles raj., Lielauces pag.	A. Bilenšteins, A. Rezens, G. Bitners, 1865; A. Rafaels, O. Stavenhagens, 1911	? / ?	D ₂ -D ₄
117.	Skrebišķi (<i>Skrebišķiat</i>)	Biržu raj.	M. Staškevičs, 1932	2 / 2	D ₂
118.	Skrebišķi (<i>Skrebišķis</i>)	Rokišķu raj.	S. Masalitinovs, 20. gs. sākums	? / ?	D ₂ ?
119.	Skverbi (<i>Skverbai</i>)	Kupišķu raj.	I. Abramovs, 1909	11 / 4	D ₂ -D ₃
120.	Slate (Slates sils, Slates mežs, <i>Slotenhof</i>)	Jēkabpils raj., Rubenes pag.	S. Bogoļavļenskis, 1896 (1); H. Moora, 1925 (5); F. Balodiš, 1927 (12); P. Stepinš, 1937 (1)	33 / 19	D ₂ -D ₃
121.	Spietiņi	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	P. Zelmers, 19. gs. beigas (?); A. Stokmanis, 1921 (1); M. Atgāzis, J. Daiga, 1961, 1963 (2)	2 / 2	D ₂ -D ₃
122.	Stinkas	Dobeles raj., Īles pag.	A. Rozens, O. HERNERS, 1868	ap 12 / 5	D ₂
123.	Strubenci	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	Šteins, 19. gs. 2. puse	1 / 1	D ₂ ?
124.	Sūreļi (Ogas)	Jēkabpils raj., Rites pag.	Vāgners, 19. gs. beigas, 20. gs. sākums (?); Žuravskis, 19. gs. beigas, 20. gs. sākums (?); E. Šnore, 1941 (1)	5 / vairāki	D ₂ -D ₃

125.	Svarēni (Ērberģe)	Aizkraukles raj., Mazzalves pag.	F. Hāns, 1867	5 / 5	D ₂
126.	Tetirvini (<i>Tetirvinai</i>)	Pasvales raj.	Muižas īpašnieks, 1898	vairāki / 1	D ₂
127.	Tiltgaļi (<i>Tiltgaļiai</i>)	Panevėžas raj.	J. Markelevičs, 1975	vairāki / 1	D ₂ ?
128.	Upīte (<i>Upytė</i>)	Panevėžas raj.	P. Kulikauskis, 1938	? / 1	D ₂ -D ₃
129.	Ūsiņi	Ogres raj., Ķeipenes pag.	F. Jākobsons, 1927	2 / 1	D ₁ -D ₄
130.	Vabalninka (<i>Vabalninkas</i>)	Biržu raj.	E. Šneideraitis, 1936 (?); J. Markelevičs, 1974 (-); I. Vaskevičūte, 1998 (-)	vairāki / ?	D ₂ D ₄ , J
131.	Vaineiķi (<i>Vaineiķiai</i>)	Rokišķu raj.	P. Viļčinskis, 1844 (vairāki); J. Puzins, 1939 (1); A. Simnišķīte, 1997-1998 (3)	ap 50 / vairāki	D ₂ -D ₃ , V
132.	Vaitekūni (<i>Vaitiekūnai</i>)	Radviļišķu raj.	P. Balepūns, 1940 (?); A. Varnas, 1978 (2)	vairāki / vairāki	D ₂
133.	Vecpokaipi	Dobeles raj., Naudītes pag.	A. Dēriņš, O. Hērners, A. Bīlenšteins, 1868	10 / 6	D ₂ -D ₃
-	Vecsprinkšji	Cēsu raj., Līgatnes pag.	G. Visendorfs, 1904	2 / -	D ₂ D ₄ -V
134.	Vienraģi (<i>Vienraģiai</i>)	Pluņģes raj.	V. Valatka, 1963 (3); M. Mišelberts, 1977 (6-8)	ap 10 / ap 10	D ₂
135.	Visderģi (<i>Visderģiai, Papelkiai</i>)	Šauļu raj.	T. Daugirds, 1884 un 1885 (8); J. Markelevičs, 1973 (1)	ap 25 / 9	D ₂ V-J
136.	Visētišķi (<i>Visētīškes</i>)	Anīkšķu raj.	V. Kazakevičs, 1985-1988	15 / 15	D ₂ -J

Nr. kartē	Nosaukums	Atrašanās vieta (Latvijā territ. iedalījums līdz 2009. g.)	Pētniecības ziņas: izrakumu vadītājs, gads (pētīto uzkalniņu skaits)	Uzkalniņu skaits: kopējais/ pētītie	Kapulauka kopēja hronoloģija
137.	Vizbuļi (Kalniņi, pie Sēlpils baznīcas)	Jēkabpils raj., Sēlpils pag.	P. Zelmers, 1892? A. Štokmanis, 1921	1 / 1	D ₂
138.	Zante	Tukuma raj., Zantes pag.	R. Hausmans, 1892	ap 30 / 3	D ₂
139.	Zastauči (<i>Zastaučiat</i>)	Mažeļķu raj.	V. Valatka, 1972, 1974–1975	vairāki / 7–8	D ₂ -D ₃
140.	Zeserelmi	Daugavpils raj., Bebrenes pag.	E. Šnore, 1934	1 / 1	D ₂ -D ₃
141.	Zvanītāji	Jēkabpils raj., Ābeļu pag.	E. Šnore, 1974	1 / 1	D ₂ -D ₃ , V
142.	Žaduvēni (<i>Žaduvēnai</i>)	Telšu raj.	V. Valatka, 1974, 1975	vairāki / vairāki	D ₂ -D ₃
-	Žagare (<i>Žagare</i>)	Jonišķu raj.	E. Vasīļausks, 2007	4 / -	D ₂ -D ₃

Saīsinājumi:

B – bronzas laikmets (1500. g. pr. Kr.–500. g. pr. Kr.)

D₁ – senākais dzelzs laikmets (6. gs. pr. Kr.–1. gs.)D₂ – agrais dzelzs laikmets (1.–5. gs.)D₃ – vidējais dzelzs laikmets (5.–9. gs.)D₄ – vēlais dzelzs laikmets (9.–12./13. gs.)

V – viduslaiki (13./14. gs.–16. gs. vidus)

J – jaunie laiki (16. gs. vidus – 20. gs. sākums)

? – uzkalniņi stipri postīti (atklāti tikai D₂, D₃ savrupatradumi u.c. liecības); to precīzs skaits nav zināms

- - - apskatāmo uzkalniņu liecības netika atklātas

Elīna Guščika

RESEARCH HISTORY
OF THE BARROW CEMETERIES
WITH STONE CIRCLE IN THE TERRITORY
OF LATVIA AND LITHUANIA

Summary

The barrow burial fields with stone circle dating from the Early Iron Age and beginning of the Middle Iron Age (1–6/7th centuries) in the territory of Latvia and Lithuania have always attracted the attention of both ordinary people and scientists due to their surface structure and rich array of archaeological materials. Around 340 barrow burial fields with stone circles have been identified in total. A significant source base has been accumulated during the more than 200 years long research history which has allowed both characterizing the burial traditions themselves and making many assumptions on their social and also symbolic aspects. Basing on the archaeological excavation methods, organization etc., but especially on the tendencies in historiography, the research of the barrow burial fields with stone circle can be divided into four periods.

During the time period from the first known barrow excavations in the second half of the 18th century until the 1920s, excavation works have been identified in around 60 of these monuments. The exact number of monuments studied cannot be determined. Taking into account that the scientific research criteria were not yet developed at that time, the source base is rather fragmentary. Therefore it is hard to assess which had been excavation works of scientific direction and which were merely guided by interest. As far as sources are concerned, the situation was better in Kurzeme and Vidzeme provinces, where archaeological excavations were mostly related to the activities of the scientific societies which regularly published reports on the performed works, including excavations. Therefore a much wider source base has remained from the excavations carried out in these provinces than from the research of Kaunas province. Yet the excavation methods were rather incomplete and these were mostly related to amateur gathering of different artefacts for private collections and funds of the newly created museums. Scientific excavations were carried out under the supervision of T. Dowgird, I. Abramow, R. Hausmann and H. Grewingk. Significant discoveries were made in the burial fields of Raginēnai, Visdergiai and Zante. However, already in the 19th century the accumulated archaeological material led to the first attempts to notice the origins, chronology and attribution of the burial fields. It is true though that at first these attempts sometimes were incorrect (for example, the notion of mystical burials of the giants and the so-called *goth theory*), and only

at the end of the 19th century, thanks to R. Hausmann, an exact dating and explanation of attribution was given. At large these interpretations complied in essence with the cultural-historical tendencies dominating throughout Europe, but they were explained mostly within the categories of *immigrant-local* resident.

The time period from the 1920s until the mid-1940s can be distinguished as a separate research stage of the barrows under study. During this period excavations have been carried out in around 47 of such burial fields, and in a totally different scientific quality. Scientific research conditions were elaborated during this period (the methods and documentation principles were improved) and it was subjected to supervision by professional archaeologists. The activities of B. Tarvydas, J. Puzinas, P. Baleniūnas, E. Šnore, H. Moora and P. Stepīņš should be especially distinguished. The most significant discoveries were made in the burial fields of Pavėkiai, Sandrausiškiai, Rinkšeliai, Īles Gailiši, Īles mežniecība (forestry), Rūsīši–Debeši and Slate. The cultural-historical approach still dominated in the interpretations of the barrow material during this period as well. Explanations of the origins of the barrows and transitions to the level burial fields were dominated by the migration and cultural diffusion theories. Only in the monument attribution issues their relation to the specific proto-Latvian, proto-Lithuanian tribes (Semigallians, Selonians or Latgallians) was already discussed. It is true that the latter tendency can be observed only in the works of the Latvian archaeologists, in Lithuanian archaeology the area of these barrow burial fields is perceived as a unified, ethnically not yet differentiated region.

During the period from the mid-1940s till the 1990s excavations were carried out in around 50 monuments. The methods of the archaeological field works did not change essentially, but the approaches to their interpretations did change significantly. The number of excavations also decreased which can be partially explained by the Soviet orientation to the research of economic history, which attributed a greater role to places of residence. For example, the monuments studied in the territory of Latvia during this time period were mostly the areas of the would-be hydro-electrical station of Pļaviņas which were to be flooded in perspective and the neighbouring territories. M. Michelbertas and J. Markelevičius can be mentioned as the most active barrow researchers of the period, E. Šnore was also still active in this sphere. The most significant discoveries were made in the burial field of Paragaudis, Muoriškiai, Boķi and others. Starting with the mid-1940s due to official state ideology assumptions the interpretations of the barrows in Latvian and Lithuanian archaeology were strongly overwhelmed by the social aspect, although only in the economic section characteristic to Marxism. During this period the burial fields were not perceived as identification sign of a specific cultural-historical group, but more as a direct reflection of the social-economic processes. But still as well the Early Iron Age

was considered the time of the formation of specific tribes, therefore the barrows were still related to the Zhemaitians, Semigallians, Selonian or Latgalian ethno-genesis.

Starting with the 1990s the organization of the barrow burial field research as well as the approaches to the interpretation of the archaeological material was altered again. From this period until nowadays the excavations were carried out only in 15 burial fields, besides they are related only to the archaeological field works in Lithuanian monuments. No excavations took place in Latvia. M. Michelbertas, together with A. Simniškytė, can be mentioned as yet another of the most significant researchers of these monuments. The most significant discoveries were made in the excavations of burial fields of Berčiūnai, Paalksniai and Kuršiai. In the historiography of the barrows this stage is distinguished by the monographs more widely concerned with specific barrow burial fields (main authors: E. Šnore, M. Michelbertas). The interpretation of the barrow burial fields is still concerned with the significance of the social aspect, yet now not only the economic, but also the symbolic and emotional factors gain an essential role in it. The ethnic attribution issue of the barrows is still current.

After evaluating the archaeological research results of about 140 barrow burial fields with stone circle and the previous theoretical studies, a conclusion can be made that the rich material accumulated from the burial fields with stone circle still provides wide possibilities for further interpretations and discussions.

Iesniegts 17.02.2011.